

Халқ саҳна рақси назарияси ва саҳналаштириш амалиёти

- ❖ ЎзДСМИ хузуридаги Тармоқ маркази
- ❖ Хореография (турлари бўйича)
- ❖ Катта ўқитувчи Дўсанов Раҳимжон Раимқулович

**Модулнинг ўқув-услубий мажмуаси Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлигининг 2020 йил 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи билан
тасдиқланган ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилган.**

Тузувчи: ЎзДСМИ “Саҳна ҳаракати ва жисмоний маданият”
кафедраси ўқитувчиси Дўсанов Раҳимжон Раимқулович

Такризчилар: ТДМРХОМ “Хореография “ кафедраси доценти
Мухамедова Ўғилой Низамовна
Кодир Муминов – Ўзбекистон халқ артисти

Ўқув -услубий мажмуа Бош илмий-методик марказ Илмий методик
Кенгашининг қарори билан нашрга тавсия қилинган
(2021 йил “29” январдаги 1-сонли баённома)

МУНДАРИЖА

I.	ИШЧИ ДАСТУР.....	4
II.	МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.....	13
III.	НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	18
IV.	АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ.....	50
V.	КЕЙСЛАР БАНКИ.....	60
VI.	ГЛОССАРИЙ.....	62
VII.	АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	68

І. ИШЧИ ДАСТУР

І. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда тасдиқланган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сон, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармонлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарорларида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг мутахассислик фанлар доирасидаги билим, кўникама, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги” модулининг мақсади: педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курси тингловчиларига рақс композицияси ва замонавий пластика масалалари бўйича илгари сурилган илмий-амалий концепциялар тўғрисида қиёсий, таҳлилий маълумотлар бериш, замонавий педтехнологиялардан фойдаланиб тингловчиларни малакасини оширишга кўмаклашиш;

- Халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги янгича назарий концепцияларининг мазмун-моҳиятини ёритиш, хореография санъатини

таълим-тарбия жараёнида қўллашнинг афзалликлари, замонавий мавзулар кашф этиш учун зарур бўладиган таянч билимларни беради .

“Халқ сахна рақси назарияси ва сахналаштириш амалиёти” модули вазифалари:

Хореография санъатининг ривожланиш босқичлари, унинг асосий йўналишлари ҳамда санъат ва маданият соҳасини модернизациялаш билан боғлиқ ўзгаришлар ва янгиланишларни илмий назарий таҳлил этиш, ўзига хос хусусиятлари, мақсад-вазифаларини тингловчиларга етказиш;

- Хореография санъати ва унинг таълим-тарбия билан боғлиқ бўлган назарий масалаларни, бу жараёнда таълим-тарбия ролининг ошиб бориши, юксак малакали мутахассис кадрлар тайёрлаш борасидаги ислохотлар, эришилган ютуқларни олий таълим тизими билан боғлиқ ҳолда таҳлил этиш, таълим-тарбиянинг узлуксизлигини таъминлашнинг шарт-шароити ва омилларини “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”га таянган ҳолда ўрганишдан иборат.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар:

“Халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги” курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

Олий таълим ўқитувчилари малакасини оширишга қўйиладиган давлат талаблари ва тайёргарлик йўналишлари бўйича намунавий дастурлар асос қилиб олинган.

2.Тингловчи халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги методлари ҳақида тасаввурга эга бўлиши керак;

3.Хореография санъатининг ривожланиш босқичлари ҳақида тасаввурга эга бўлиш керак;

4. Халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги билиш керак;

5.Билимларни амалий ўзлаштира олиши керак.

Махсус фанлар бўйича тингловчилар қуйидаги янги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларга эга бўлишлари талаб этилади:

Тингловчи:

- хореографияни тарбиялашда мавжуд замонавий ўқув воситалари ва шакллари;

- замонавий ўқув-амалий машғулот турлари;
- халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги мақсад ва вазифаларини;
- замонавий педтехнология услубларини;
- халқ-сахна ва ўзбек рақсини ўқитиш назарияси ва методикаси;
- замонавий талабдаги машғулотларни яратиш ва амалий олиб бориш;
- этюдларни сахналаштиришни;
- муסיқали таълим асослари;
- халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги фанларни ўқитишдаги инновацияларни;
- халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги фанларни ўқитиш методикаси, замонавий услуб ва воситаларини;
- хореография санъати ва маданият соҳасидаги долзарб масалаларни **билиши** керак.

Тингловчи:

- хореография жамоаларида ижодий жараённи ташкил этиш ва бошқариш;
- хореографик жамоаларда (ўзбек, халқ рақслари)олиб бориладиган ишларини ўзига хослиги;
- хореография асарларидаги драматургиянинг асосий қонуниятлари;
- хореографик мерос намуналари: ўзбек, халқ-сахна ва мумтоз рақслари;
- “халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги” фанларда рўй бераётган инновацияларни амалиётга тадбиқ этиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- рақс композицияси ва замонавий пластика фани машғулотларида инновациялардан фойдаланиш;
- оммавий-томоша тадбирларини, фестивалларни, танловлар ва кўрик ҳамда семинарларни ташкил этиш **малакаларига** эга бўлиши зарур.

Тингловчи:

- халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги фанларни ўқитиш;

- халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги фанлар бўйича илмий тадқиқот билан шуғулланиш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Хореография” курсларида ўтиладиган машғулотлар маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Курсни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

1. маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;
2. ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, машқларни бажаришда малакаларини шакллантириш ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Халқ сахна рақси назарияси ва сахналаштириш амалиёти” модули мазмуни ўқув режадаги “Акт маркетинг”, “Мутахассислик фанларни ўқитиш методикаси”, ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг “Халқ сахна ва ўзбек рақсини назарияси ва услуги” фани бўйича касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Хореография санъатининг ривожланиш босқичлари, унинг асосий йўналишлари ҳамда санъат ва маданият соҳасини модернизациялаш билан боғлиқ ўзгаришлар ва янгиланишлари илмий назарий таҳлил этилган. Бу санъат турининг жамият ривожига ўрни ва таълим-тарбия масалалари бўйича муҳим янги назарий концептуал ғоялари илгари сурилган.

“Халқ сахна рақси назарияси ва сахналаштириш амалиёти” модули Хореография фанлари бўйича дарс берувчи профессор - ўқитувчиларининг малакасини оширишига қаратилган.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкламаси, соат					
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкламаси			Кўчма машғулот	Мустақил таълим
			Жами	Назарий	Амалий машғулот		
1.	Халқ-саҳна рақси бадиий ижод тури сифатида, унинг шаклланиши ва ривожланишининг тарихий шарт-шароитлари. А.Ширяев – “Халқ-саҳна рақси” фанининг асосчиси.	2	2	2			
2.	Экзерсис мақсади ва вазифалари. Халқ-саҳна экзерсисини классик экзерсисдан фарқи. Дастгоҳ олдида бажариладиган машқларнинг терминологияси ва услубиёти.	2	2	2			
3.	Халқ-саҳна рақслари дарсларини ўтиш ва педагогик ишларни олиб бориш. Рақс ҳаракатларининг таҳлил этиш ва улар асосида комбинациялар яратиш.	2	2	2			
4.	Халқ-саҳна рақслари дарсларини ўтиш ва педагогик ишларни олиб бориш. Рақс ҳаракатларининг таҳлил этиш ва улар асосида комбинациялар яратиш.	2	2		2		
5.	Зал ўртасида халқ рақсларнинг ҳаракатларини ижро этиш амалиёти. Уларни ижодий ва педагогик таҳлил қилиш.	4	4		4		
6.	Ҳаракатлар асосида комбинацияларни мураккаблаштириш услуби.	4	4		4		
7.	Халқ-саҳна рақс ҳаракатларининг стилистика ва пластикаси услубиёти.	4	4		4		
Жами 20 соат		20	20	6	14		

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Халқ-сахна рақси бадиий ижод тури сифатида, унинг шаклланиши ва ривожланишининг тарихий шарт-шароитлари.

А.Ширяев – “Халқ-сахна рақси” фанининг асосчиси. (2 соат).

Халқ рақси мавзулар ва услублар билан бой ва турли хилдир. У ёки бу мамлакат табиати, турмуш тарзининг турли шарт-шартлари халқларнинг ижодига ўз таъсириини ўтказди ва бу рақсларда намоён бўлди.

Халқ рақси сахна рақсига қадар узоқ ривожланиш йўлини босиб ўтди, виртуоз техникаси тасвирий қиёфани яратди ва тажрибали хореографлар томонидан қайта ишланди, янги ранглар билан бойитилди, миллий руҳ сақланиб қолинди. Халқ рақс санъати узоқ вақт ҳаваскорлик ижодининг оммавий шаклига айлантирилди. Кичкина гуруҳлардан тортиб минглаб рақс ансамбллари ва рақс театрлари халқ хореографик санъати намуналарини ўзида акс эттира бошлаган. Шу сабабли, барча махсус фанларни ўрганиш юқори малакали ижрочининг тайёрлашнинг ажралмас қисми ҳисобланадиган, ривожланган ўқитиш тизимига эга бўлган профессионал хореография мактабларининг тажрибасига мурожаат қилиш жуда асосли.

2-мавзу. Экзерсис мақсади ва вазифалари. Халқ-сахна экзерсисини классик экзерсисдан фарқи. Дастгоҳ олдида бажариладиган машқларнинг терминологияси ва услубиёти. (2 соат).

Рақс – санъат тури бўлиб, мусикага монанд ритмик тана ҳаракатларида намоён бўлади. Рақс турли маданиятларда мавжуд ва ҳиссиётлар, ижтимоий алоқаларни билдириш шакли сифатида ижро этилади. Раққос(а)нинг гармоник тана ҳаракати ва ҳолатлари, пластик ифодавийлиги ва юз имо-ишоралари, ритм, темп, композитсия орқали образ яратиш рақснинг асосий воситасидир. Инсоннинг меҳнат жараёни ва борликдан олган эмотсионал таассуротлари билан боғлиқ ҳолда юзага келган. Дастлаб қўшиқ ва сўз билан боғлиқ бўлиб, кейинчалик мустақил санъат турига айланган. Рақс асрлар давомида такомиллашиб, барқарор шаклларга эга бўла борган. Ижрочининг либоси рақс образларига аниқлик беради. Ҳар бир халқнинг рақс анъаналари, ижро услуби, пластик тасвирий воситалари бўлиб, улар тарихий, ижтимоий ва географик шароитлар таъсирида таркиб топиб ривожланган.

3-мавзу: Халқ-сахна рақслари дарсларини ўтиш ва педагогик ишларни олиб бориш. Рақс ҳаракатларининг таҳлил этиш ва улар асосида комбинациялар яратиш. (2 соат)

Рақс халқ маросимлари, байрамларининг таркибий қисмидир. Улар билан боғлиқ ҳолда хоровод ва маросим ўйинлари пайдо бўлган. Хороводлар аста-секин маросим ўйинларидан халос бўлиб, халқ турмушининг айрим томонларини акс эттира бошлаган. Халқ рақсида овчилик, чорвачилик, деҳқончилик ва ҳунармандлик билан боғлиқ мавзулар, шунингдек, халқнинг босқинчиларга қарши кураши ва лирик кайфияти ўз аксини топган. Рақс мусиқа билан узвий боғлиқ, мусиқа мазмунини образлар воситасида очиб беради. Халқ рақсларида ритм муҳим бўлиб, у мусиқада ўз ифодасини топади, оёқ, кўл, бош ва тана ҳаракатлари умумий ритмга бўйсунди, бир-бири билан боғланади. Ўзбек рақс асосчилари. Доира усули. Тамарахоним–раққоса сифатида шакилланиши. Тамарахонимнинг устозлари. Мукаррама Турғунбоева ҳаёти ва ижоди. “Баҳор” ансамбли. Ўзбек рақс санъати ривожигаги ҳиссаси. Розия Каримова– системалаштирилган “Доира дарс”, Розия Каримова – раққоса сифатида шакилланиши. Розия Каримованинг устозлари. Санъат институти маслаҳатчиси.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот: Халқ-сахна рақслари дарсларини ўтиш ва педагогик ишларни олиб бориш. Рақс ҳаракатларининг таҳлил этиш ва улар асосида комбинациялар яратиш.(2 соат)

Халқ-сахна рақсида кўл ва оёқ ҳолатлари. Машқларнинг асосий турлари: ярим ўтириш ва тўлиқ ўтириш, пол устида оёқ билан сирғаниш; кичик ташланишлар; пол устида оёқ учида ва каблукда айланасига сирғаниш; каблукдаги машқ; ёйилган тиззалар билан ярим ўтириш; “дроб”ли таққиллаш; бўш қўйилган товон билан машқлар; “арқонча” га тайёргарлик; “илонча”; оёқни 90⁰ га ёйиш; катта ташланишлар. Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар билан боғлиқ асосида амалий ишларни бажарадилар.

2-амалий машғулот: Зал ўртасида халқ рақсларининг ҳаракатларини ижро этиш амалиёти. Уларни ижодий ва педагогик таҳлил қилиш. (4 соат)

Хоразм рақс мактабида ижро этиладиган рақс ҳаракатларни ўқитиш айланишлар, гавда эгилишлари, муқом ҳаракатлар. уйғунлашган ҳаракатларни ижро этиш услуби. Хоразм рақс мактабига хос (қизлар ва йигитлар) этюди

сахналаштириш. Асосий қўл ва оёқ ҳаракатларини назарияси ва услуби. Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар билан боғлиқ асосида амалий ишларни бажарадилар.

3-амалий машғулот: Ҳаракатлар асосида комбинацияларни мураккаблаштириш услуби. (4 соат)

Бухоро рақс мактабида ижро этиладиган рақс ҳаракатларни ўқитиш услуби, айланишлар, гавда эгилишлари, муқом ҳаракатлар. уйғунлашган ҳаракатларни ижро этиш услуби. Бухоро рақс мактабига хос (қизлар ва йигитлар) этюди сахналаштириш. Асосий қўл ва оёқ ҳаракатларини назарияси ва услуби. Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар билан боғлиқ асосида амалий ишларни бажарадилар.

4-амалий машғулот: Халқ-сахна рақс ҳаракатларининг стилистика ва пластикаси услубиёти.(4 соат)

Дастгоҳ олдида машқларни (экзерсис) ўргатиш услубиёти. Дастгоҳ устида мураккаб ҳаракатлар (револьтад, “голубци”, “ўтиришлар”). Дастгоҳ олдида комбинациялар тузишда турли халқлар ўзига хос хусусиятларини инобатга олиниши. Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар билан боғлиқ асосида амалий ишларни бажарадилар.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);
- давра суҳбатлари (кўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);
- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилятини ривожлантириш)

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

“SWOT-таҳлил” методи.

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўлларни топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

Намуна: “Махсус /” фанларида замонавий ахборот технологиялари”ни ўқитишда Sibelius дастурининг SWOT таҳлилини ушбу жадвалга туширинг

S	Фанни ўқитишда Sibelius дастуридан фойдаланишнинг кучли томонлари	Тингловчилар сонининг чегараланганлиги, дарс жараёни ташкил этиш учун кўп имконият беради
W	Фанни ўқитишда Sibelius дастуридан фойдаланишнинг кучсиз томонлари	Балетмейстерлик санъати фанига доир ўқув адабиётларни яратиш учун қўшимча дастурлар ўрнатиш талаб этилмоқда
O	Фанни ўқитишда Sibelius дастуридан фойдаланишнинг имкониятлари (ички)	Оддий интерфейс, Microsoft Office пакети барча дастурлари

		билан боғланиш имконини беради
Т	Тўсиқлар (ташқи)	Microsoft Office пакети лицензияга эга (қиммат нархи)

“ТУШУНЧАЛАР ТАҲЛИЛИ” МЕТОДИ

Методнинг мақсади: мазкур метод тингловчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташҳис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- тингловчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- тингловчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулик изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Намуна: “Модулдаги таянч тушунчалар таҳлили”

Тушунчалар	Сизнингча бу тушунча қандай маънони англатади?	Қўшимча маълумот
Слайд	бу тақдимотнинг бир вароғи бўлиб, ўзида матнларни, расмларни, аудио ва видео маълумотларни жойлаштириш имкониятига эга.	

Интерфаол тақдимот	иерархик тамойиллар бўйича тўзилмага келтирилган ва махсус фойдаланувчи интерфейси орқали бошқариладиган мультимедиали компонентлар тўплами.	
--------------------	--	--

Изоҳ: Иккинчи устунчага қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

“Брифинг” методи.

“Брифинг”- (инг. briefing-қисқа) бирор-бир масала ёки саволнинг муҳокамасига бағишланган қисқа пресс-конференция.

Ўтказиш босқичлари:

1. Тақдимот қисми.
2. Муҳокама жараёни (савол-жавоблар асосида).

Брифинглардан тренинг яқунларини таҳлил қилишда фойдаланиш мумкин. Шунингдек, амалий ўйинларнинг бир шакли сифатида қатнашчилар билан бирга долзарб мавзу ёки муаммо муҳокамасига бағишланган брифинглар ташкил этиш мумкин бўлади. Тингловчилар томонидан танланган мавзу бўйича яратилган тақдимотини ўтказишда ҳам фойдаланиш мумкин

“Хулосалаш” (Резюме, Веер) методи.

Методнинг мақсади: Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айтилган пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилат ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантикий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуфтликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материалларни

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу

«ФСМУ» методи.

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустақамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна:

Савол	Нима учун Sibelius дастурини билишимиз керак?
Ф – фикрингизни баён этинг;	
С – фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг;	
М – кўрсатган сабабингизни исботловчи далил келтиринг;	
У – фикрингизни умумлаштиринг	

Топшириқ: Мазкур саволга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1 – мавзу: Халқ-сахна рақси бадиий ижод тури сифатида, унинг шаклланиши ва ривожланишининг тарихий шарт-шароитлари. А.Ширяев – “Халқ-сахна рақси” фанининг асосчиси. (2 соат).

Режа

1.1. Ҳаваскор гуруҳлари шаклланишининг тарихий босқичлари.

1.2. Фолклор рақсларини ўқитиш усуллари ва воситалари.

1.3. Репертуар тузиш манбалари.

Калит сўзлар: фолклор рақси, шакллантириш методикаси, ижро этиш қобилиятлари, халқ хореографияси.

1.1. Ҳаваскор гуруҳлари шаклланишининг тарихий босқичлари.

Халқ рақси мавзулар ва услублар билан бой ва турли хилдир. У ёки бу мамлакат табиати, турмуш тарзининг турли шарт-шартлари халқларнинг ижодига ўз таъсириини ўтказди ва бу рақсларда намоён бўлди.

Халқ рақси сахна рақсига қадар узоқ ривожланиш йўлини босиб ўтди, виртуоз техникаси тасвирий қиёфани яратди ва тажрибали хореографлар томонидан қайта ишланди, янги ранглар билан бойитилди, миллий руҳ сақланиб қолинди.

Халқ рақс санъати узоқ вақт ҳаваскорлик ижодининг оммавий шаклига айлантирилди. Кичкина гуруҳлардан тортиб минглаб рақс ансамбллари ва рақс театрлари халқ хореографик санъати намуналарини ўзида акс эттира бошлаган.

Замонавий фолклор санъати ўзига хослиги унга асрлар давомида ишлаб чиқилган анъанавий рақс маданиятини фаол равишда тарғиб қилиш, халқнинг маънавий ва эстетик бойлигини қандай рўёбга чиқариш, янгича жанр ва шаклларга янги ҳаётни янгила ва янгича ҳаёт тарзини бериш, янги анъанавий анъаналарга эга бўлиш имконини беради. Хотин-қизлар ижодкорлигининг асосий вазифаси инсоннинг рассомини тарбиялашдир.

Бу вазифа рақс коллективи иштирокчиларига ҳам, шунингдек, ўқимишли бўлган томошабинга ҳам тарқатилади. Рақслар - нафақат бадиий, балки ижтимоий ва ижтимоий ҳодиса.

Саҳнада намойиш этилган рақс томошабиннинг эстетик татларига, унинг чиройли тушунчаларига, ғояларини тушунишга ва томошабинларда фольклор рақслари санъат асарлари билан бадиий мулоқотга эҳтиёж борлигига таъсир қилади. Томошабин рақсни ҳаяжонли иш деб билади ва уни замонавий замондошларнинг ҳис-туйғуларига мувофиқ бўлса, гўзалликнинг замонавий ғоясини қўллаб-қувватласа, таъсир қилади.

Рақс фольклор санъати санъат асари сифатида томошабиннинг фаол ижодий фаоллигини уйғотиши мумкин ва бу руҳий кучларни ишга солишни, ғояларни диққат билан англашни, ижодкор одамнинг шаклланишига олиб келадиган рақснинг бадиий тасвири тушунчасини тушунишни талаб қилади. Ушбу санъатнинг ривожланиши томошабиннинг хореография соҳасида қандай ўқимишли бўлишига боғлиқ.

Ҳаваскорлик ижодкорлиги 1920-1930 йиллардаги янги тарихий шароитларда кенг кўламли тараққиёт ва оммавий фаолият олиб борди. У эрда кўплаб танловлар, танловлар, халқ ижодиёти фестиваллари турли ҳаваскор ва профессионал рақс гуруҳларини ташкил этишга олиб келди.

Энг қизиқарлиси, турли республикаларнинг халқ рақслари, жумладан, Ўзбекистон (Тамарахоним томонидан тақдим этилган). Уларга миллий буюмларнинг мусиқий асари, фольклор оригинал фольклорлари ижро этган рақс сўзлашувининг ўзига хос хусусияти билан ажралиб турди. Миллий рақс, мусиқа, костюм ва оддий саҳна дизайни бу бирлиги, муносиб муваффақиятга эришишнинг сабабларидан бири бўлган театр мини-спектаклларини яратди. Фестиваллар натижасида, сўнгги пайтларда камдан-кам учрайдиган фольклор гуруҳлари ҳар бир клубда мажбурий ҳолга айланди. Олимпиада, концерт ёки шоу бўлмаса, ўнлаб раққослар ёки фольклор ансамбллари иштирокисиз, ҳаваскорлик санъати билан ўсди.

Бу фолк рақсининг мисли кўрилмаган юксалиши ва гуллаш даври эди. Томошабинлар рақсга тушган одамларнинг хаётини тасдиқлайдиган киёфасини эсладилар. Бадиий ҳодиса бўлиб, фолклор санъати сиёсий ҳодиса бўлди.

Икки кучли оқим - миллий санъатга қизиқиш, айниқса, фолклор рақслари ва хаваскорлик санъатининг жадал ривожланиши фолклор рақсларининг америка ансамблларининг янги шаклини туғдирди. Бирок, бу эрда ҳамма нарса хавфсиз эмас эди. Рақс гуруҳларининг раҳбарларини профессионал тайёргарлик даражаси жуда паст эди. Маълумотларнинг этишмаслиги, таълим бериш усулларининг бошланғич пойдевори таълим бериш ва тайёргарлик ишларида тизимнинг этишмаслигига, репертуарни чеклашга олиб келди.

Халқ рақслари ижодининг натижаларини яхшилаш учун хореографларнинг профессионал рақс ансамблига фаол ёрдами, чуқур ўрганиш, халқ хореографиясининг ўзига хос намуналари бойлигини тўплаш, тизимлаштириш, сақлаб қолиш ва оммалаштиришга алоҳида эътибор қаратилди. Илмий экспедицияларни амалга ошириш, киноларда фолклор рақсларини тузиш, ўқув филмлари ва ўқув кўлланмалари, рақс мусиқий тўпламларини яратиш керак эди. Давра этакчиларининг ихтисослаштирилган ўқитиш вазифаси қўйилди. Уларнинг миллий, миллий хореографик репертуарига йўналиши энг ишончли туюлган эди. Яхшиланган услубий кўрсатма талаб қилиниб, махсус режалар ва дастурларга эҳтиёж бор эди, улар контингентнинг хусусиятларини ҳисобга олиб, шунингдек хореографияни ўзлаштириш учун асос сифатида классик машқларни мажбурий ўрганишни талаб қилди.

1.2. Халқ рақсларини ўқитиш усуллари ва воситалари.

Давра этакчиларининг ихтисослаштирилган ўқитиш вазифаси қўйилди. Уларнинг миллий, миллий хореографик репертуарига йўналиши энг ишончли туюлган эди. Яхшиланган услубий кўрсатма талаб қилиниб, махсус режалар ва дастурларга эҳтиёж бор эди, улар контингентнинг хусусиятларини ҳисобга

олиб, шунингдек хореографияни ўзлаштириш учун асос сифатида классик машқларни мажбурий ўрганишни талаб қилди.

Бир гуруҳдаги таълим ва тарбия ишларини иккита алоҳида қисмга (таълим ва тарбия) ажратиш ёки ижодий жараёндан ажратилган таълим ишларини эътиборга олиш тенденцияси, бу фақат маълум бир даражадаги профессионал билим ва кўникмаларнинг тўпланиши дегани, танқидга учрмайди.

Энг самарали, таълимнинг бирлиги ва бевосита ижод жараёнида тарбиялаш ва маҳоратга эгалик қилиш истаги пайдо бўлишини, бунга эҳтиёжни туғдириш ва уйғотилган қизиқиш асосида педагогик ва ижодий вазифаларни бирлаштирган мақсадга йўналтирилган ижодий ва ижодий жараёни амалга оширишдир. Ушбу шароитда, ҳаваскор коллеждаги ўқув жараёни инсонни тарбиялаш жараёнига айланади.

Амалий коллективда ўқув жараёнининг асосий шакли - иштирокчилар зарур билим ва кўникмаларни амалда қўллаш ва мустаҳкамлаш, шунингдек, ўқитувчи ва жамоа аъзоларининг шахсий мулоқотларини ўз ичига олган дарс-тайёргарлик, коллектив машғулотлардир. Амадор гуруҳларнинг иштирокчиларини ўқитиш жараёни таълимнинг умумий педагогик тамойилларига асосланади:

Фаолият;

Назария ва амалиётнинг бирлиги;

Аниқлик;

Мунтазам;

Маълумотни ўзлаштиришнинг кучи;

Шахсий ёндошув.

Шу сабабли, барча махсус фанларни ўрганиш юқори малакали ижрочининг тайёрлашнинг ажралмас қисми ҳисобланадиган, ривожланган ўқитиш тизимига эга бўлган профессионал хореография мактабларининг тажрибасига мурожаат қилиш жуда асосли. Ушбу фанларни билиш ҳаваскор жамоанинг бошлиғи учун зарур эмас, лекин бу шароитда ишни ташкил қилиш

ва мазмуни бошқача бўлиши керак, чунки иштирокчиларнинг ижодий манфаатлари профессионал ижрочиларга қараганда бошқа йўналишларга эга. Шунинг учун нодавлат таълим бериш усули касбий тайёргарликдан фарк қилади. Аслида ҳаваскорлик коллективларида ўқув жараёни бир хил кетма-кетликда давом этмоқда, аммо профессионал маҳоратга эга бўлиш ва репертуар ишлаб чиқиш ижодий қобилиятларни максимал ривожлантиришга боғлиқ.

Репертуарни танлаш, бадиий экспрессия воситаларини ўзлаштириш, ўқитишнинг турли шакллари ва усулларини қўллаш, касб-ҳунар мактаблари ва фольклор анъаналари тажрибасидан фойдаланиш, индивидуал ва кичик гуруҳлар билан коллектив дарсларни уйғунлаштириш ҳаваскор коллежларда ўқув жараёнининг моҳиятини тушуниш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Ҳаваскор коллеждаги таълим ишларининг ўзига хослиги бадиий, ижро этувчи, умумий педагогик ва ижтимоий-психологик аспектларнинг органик бирлашмасидан иборат, бу нафақат юқори профессионал ва техник тайёргарликни таъминлаш, балки жамоа аъзоларининг умумий маданиятини ва эстетик ривожланиш даражасини шакллантиришни ўз ичига олади.

Хореографик санъатда самарали бўлиш учун қуйидаги усулларни қўллаш мумкин: оғзаки; Амалий; Визуал; Ишониш усули.

Халқ рақсининг хореографик жамоаси - болалар ва катталар орасида энг оммабоп ва севимли тадбирлардан бири. Халқ хореографиясини ўқитиш жараёнида ҳар қандай ёшдаги бола турли хил таассуротларни тўплайди. Халқ рақс санъати билан учрашиш сизни маънавий бойитишга, рақслар пайтида эстетик тажрибага эга бўлишга имкон беради, узоқ вақт ва доимо эслаб қолади, бола катталар каби, қайта-қайта таниш ҳис-туйғулар, ҳиссиётларни ҳис қилишни истайди. Хореография санъатининг самарадорлиги учун таълим ва тарбия мақсадларида муаммо техникасини қўллаш яхши. Бошқача қилиб айтганда, ҳиссий ҳиссий ва жисмоний фаоллик фаоллашади. Халқ рақс жамоаси аъзолари ижодий жараёнда фаол иштирок этмоқда. Улар ҳаракатларни, рақс комбинацияларини яратади ва бирлаштиради, индивидуал

ишлаш учун якка ва алдаш элементларини кашф этади. Ансамбл иштирокчилари ўзларининг билим ва кўникмаларини кўллашлари, кўрсатишлари, янги амалий кўникмаларга эга бўлишлари мумкин. Болалар, ўсмирлар ва катталар аъзоларининг ижодий ташаббусини, ҳомиладорларнинг истак ва истакларини амалга оширишда рағбатлантириш муҳимдир. Кўпинча ижодий хореографик муҳитга кўшилиб, рақс санъатининг мазмун жиҳатдан мазмунли томонларини тушуниш учун аналитик ишларнинг лидери билан фаол шуғулланиб, ансамбл иштирокчилари хореографнинг касбини танладилар. Улар хореография билан ажралиб турадилар, китоблар сотиб олиб, газеталар ва журналлардан балет раққослари, ансамбллари билан мусикий материалларни тинглашади, махсус видео материалларни томоша қилишади ва ҳоказо. Усулларни оғзаки, амалий ва ингл. Сифатида ажратиш мумкин. Оғзаки усуллар тушунтириш, суҳбат, ҳикояга асосланган. Амалий - хореография маҳоратини ўргатишда. Болаларга таъсир қилишнинг муҳим усули - бу визуал усул. Ўқитувчи-этакчининг маҳоратини ошириш, унинг профессионал намоиши баъзан болаларни хайратда қолдиради, унга тақлид қилиш истаги пайдо бўлади. Шунинг учун ўқитувчи этарлича малакали ва мазмунли кўринишга эга бўлиши керак. Бу усул болаларни тарбиялашда жуда муҳим ва нафақат қуйи синфларда. Стажёрлар, қоида тариқасида, ўқитувчининг ҳаракатини бажариш техникасини такрорлайдилар, нафақат малакали ва мазмунли намоишларни, балки мумкин бўлган хатолар ҳам ўзларини ўзига олади. Болалар ҳаракатларни бажариш услуби ва табиатида ўқитувчиларига тақлид қилишади, баъзида кўллар, танани, бошни нусхалашади. Рақс гуруҳи ёки синфнинг иштирокчиларига кўра, ўқитувчининг билимлари, иш услуби сифатини аниқлаш мумкин. Шунинг учун визуал тасвирлаш усули ёрдамида ишлашда намоён бўладиган камчиликларни бартараф этиш жуда эҳтиёт бўлиши керак [5, 37-39]. Ўқитувчи, ўқитувчи-хореограф, ижодий гуруҳнинг раҳбари, машғулот машғулотларида иштирок этадиган, этакчи гуруҳ дарси ёки индивидуал дарслар ўз ишларини ўз хоҳишига кўра қуриши мумкин. Ҳар бир нарса халқнинг рақсини муайян

босқичда тайинланган вазифаларга боғлиқ. Умуман олганда, синфларни қуриш шакли мутахассислик фанлари фанининг дарслари тизими билан бир хилдир. (Классик рақс, ўқув классикаси, балет гимнастикаси, фольклор рақслари, замонавий рақс). Энг асосийси, машғулотлар машғулотнинг асосий мақсадига эришиш учун ишлайди - ижро этишнинг зарур фазилатларини ривожлантириш. Бунга зарур рақсларни мувофиқлаштириш, чидамлилиқ ва фольклор рақсларининг комплекс элементларини, ижро этишнинг мусиқийлигини ва бошқаларни ўз ичига олади. Турли рақсларнинг ҳаракатини ўрганиш уларнинг кўп сонли қисмлари билан аралаштирилмаслиги ёки кўпайтирилмаган бўлиши керак. Сиз беш-еттита асосий ҳаракатни, шу жумладан, рақснинг асосини белгилайдиган асосий қадам ёки ҳаракатни танлашингиз керак. Хореографик жамоада ўқитиш ва ўқитиш ишлари хореографик билим ва кўникмаларга эга бўлиш, хореография кўникмаларини такомиллаштиришда асосий фаолият ҳисобланади. Ўқув жараёнининг тўғри ташкил этилиши раҳбарга ҳаракатларни сифатли бажаришига имкон беради. Ўрганилаётган хореографик материални танлаш талабаларнинг ёшлиқ хусусиятларига, раҳбар ва ўқитувчининг маҳоратига ва таълимига боғлиқ. Барча ўқув жараёни, айниқса болаларнинг хореографик гуруҳида, ижрочиларни ўзларига берилган бадий вазифаларни бажаришга мунтазам равишда, мунтазам ва мунтазам равишда тайёрланадиган тарзда қурилиши керак. Ўқув машғулотлари икки асосий бўлимдан иборат: 1) Поринг тренинги (хореографик синф). 2) Режиссорлик фаолияти. Фолк рақс жамоасида мажбуриятларни бажариш асосий фаолият тури ҳисобланади, чунки фаолиятнинг мақсади - иштирокчилар ўзларининг ўқитиш ва машғулотларда олиб борадиган кўникмалари ва қобилиятларини намоён этадиган фольклор-хорорезсулотларини яратишдир. Аста-секинлик билан ишлаш учун рақсни яратиш технологияси, касбий билим ва композициялар бўйича маҳоратга эга бўлган махсус билимларни талаб қилади. Албатта, режиссёрнинг қобилияти, унинг ижодий тасаввури, янги, қизиқарли ва ўзига хос бир нарса кашф қилиш қобилияти бу эрда муҳим ўрин тутди. Халқ рақслари хореографик

коллективда бадий асарлари ўз хусусиятларига эга, чунки рақс рақси рақслар рақслари, рақслар, тасвирлар ва халқ хореографияси мавзуси асосида амалга оширилади. Болалар хореографик фолклор жамоасида директор хореография ишини яратади, унинг муаллифи [3, 34-51] Ҳодисани, ҳаракатни, раҳбарни - ёзувчи ва режиссори танлаш маълум ёшдаги иштирокчилар учун мавжуд фикрлар ва ҳиссиётларни ҳисобга олиши керак. Ҳар бир ишлаб чиқариш ўз-ўзига истикболли, долзарб ва қизиқарли фикрлар ва ғояларни ўз ичига олиши керак. Бундай ҳолда, халқ рақси ҳар доим характернинг энг яхши хислатларини, алоқа маданиятини ва бадий таъмин келтириши керак. Ишни этказиб бериш уч асосий талабни - идеализация, санъат ва мавжудликни таъминлаши керак. Улардан бирортаси йўқ бўлганда, ишлаб чиқариш тўлиқ деб ҳисобланмайди. Рақс барпо этиш жараёни ўқувчиларнинг касбий ўсиши учун катта имкониятлар яратади. Стажерлик иши ўрганилган материалга онгли равишда муносабатда бўлиб, халқ рақслари соҳасида кучли маҳоратга эга. Халқ рақслари хореография коллективда репетиторлик қилиш керак:

- иштирокчиларининг ёши кўрсаткичлари;
- ўрганилаётган материалларга қизиқиш;
- рақснинг мазмуни;
- хореографик сўзлар;
- индивидуалликни очиб бериш имконияти;
- Амалий ва эмоционал имкониятлар. Аста-секин ва машқ иши муаммосиз концертга айланади.

Концерт жамоанинг рақс маҳоратини оширишнинг энг юқори шакли бўлиб, иштирокчилар эришган ютуқлари, ижодий ўсиши, хореография санъатида ўз қобилиятларини ва қобилиятларини намоёниш этишади. Болалар ва катталар хореографик фолклор рақс жамоаси болалар ва катталарнинг ижодий ассоциацияси бўлиб, уларнинг мақсади фолклор рақс санъатини ўрганиш, кейинчалик сахна концерти фаолияти давомида ўзлаштирилган маҳорат ва кўникмаларни намоён қилишдир. Ҳар бир ўқитувчи, ҳаваскор ижодий хореографик коллектив раҳбари, бир ёки бошқа усул билан эгалик

даражасига қараб, ижодий жамоанинг иштирокчиларига таъсир ўтказишнинг муайян усулларидан фойдаланишни афзал кўради. Кўпинча бу ишончли усул. Эҳтиёткорлик услуги вақти-вақти билан ишлатилмайди. Бу мақсадли, мунтазам бўлиши керак ва у самарали бўлади. Эҳтиёткорлик усули катта сабр-тоқат, таълим ва хушмуомалалик билан машғул бўлишни талаб қилади. Масалан, болалар баъзида ўқитувчиларини дарҳол англамайдилар. Бу, боланинг тинглаш ва тинглаш қобилиятидан келиб чиқади. Бу характернинг сифати боланинг алоқа маданиятида аста-секин ўсиб боради. Шунинг учун этакчининг ушбу усулдан фойдаланишда болаларга энг яхши педагогик кўникма ва севгини кўрсатиш керак. Боланинг шахсиятининг маънавий салоҳиятини ошириш, унинг фаолиятини ривожлантириш учун фойдаланиладиган шакл ва усулларни мунтазам янгилаш ва бойитиш муҳимдир. Ўқитиш функцияси шунингдек, ўзини ўзи бошқариш органлари - гуруҳдаги раҳбарлар, оқсоқоллар томонидан қабул қилинади. Коллекторда болалар учун ягона, ахлоқий жиҳатдан жозибали мақсадлар мавжудлиги коллективни бирлаштиради, уларни битта ижодий ритмга мослаштиради, бошга умумий, ҳақиқатдан ҳам қизиқиш билан қизиқади. Халқ рақси жуда нозик ва яхши ишлаб чиқилган имо-ишоралар ва дуруш тизимига эга.

Ҳаракатлар ва элементларни ўрганиш ва ривожлантириш асосида, халқ рақслари шакллари ва ижро маҳоратини оширади. Кўриб турганимиздек, рақс материалларининг муваффақиятли ривожланиши учун ҳар хил ёш гуруҳлари иштирокчилари билан маҳорат қобилиятини шакллантиришнинг турли хил усуллари ва усулларини қўллашнинг мумкин. Турли ёш гуруҳлари билан ишлашда ўқитувчининг юқори касбий муносабатларига асосланган мулоқот асосида қурилиши мумкин бўлган мулоқот услубини ишлаб чиқиш керак: Умумий сабабларга ғайрат билан қарайдиган дўстона мулоқот асосида; Баъзан, керак бўлганда, сиз авторитар тарзда алоқа қилишингиз мумкин. Алоқа турларини бирлаштириб, раҳбарни вазиятни назорат остига олишига ёрдам беринг. Аммо, ҳеч қандай ҳолатда, ўсмирларга нисбатан қўрқитиш ва ноқулайлик усулларини қўллаш мумкин эмас. Қабул қилинган машқлар сони

уларнинг сифатига зиён этказмасликлари керак, бироқ айни пайтда узок вақт давомида бундай қилолмайсиз. Ҳар қандай ҳаракатни ўрганишнинг бошланғич даврида ҳаракатлар асимилацияланганлиги сабабли секинлашиши керак. Методик жойлаштириш ва мувофиқлаштириш мураккаблашиб бормоқда, тезлиги жадаллашмоқда. Мактаб ёшидаги болаларнинг когнитив фаоллигини ошириш учун турли йўналишлардаги болалар учун рақс ижодкорлиги ва хореография санъатидан фойдаланиш мумкин - рақс тарихи ҳақида санъат асарлари, этакчи рақс гуруҳлари ва хореографларнинг иши ва бошқалар. Масалан, ўсмирлик даврининг фарзандлари жуда ҳиссий, шунинг учун ишда ҳиссиётларни рағбатлантириш усуллари қўллаш керак: ўқитишда муваффақиятга эришиш, таълим беришда рағбатлантириш ва танқид қилиш. Халқ ижодиёти рақсларини ўқитиш методикасини ўзлаштириш, турли хил шакллар ва иш услубларини қўллаш орқали болалар хореографик коллективи раҳбарлари талабалар билан биргаликда ижрочилик кўникмаларини шакллантириш ва ривожлантириш жараёнида юқори натижаларга эришишлари мумкин. Синф хонасида ўқитувчи нафақат хореографик санъатни ўргатиш, балки уни севиш, қадрлаш ва тушуниш учун ҳам ҳаракат қилади. Халқ рақслари хореография коллективи раҳбари махсус таълим олган ўқитувчи бўлиши керак, бу унга болалар билан етарлича юқори даражада дарс беришга имкон беради. Болаларнинг хореографик тайёргарлиги жараёнида муҳим бир нуқта - уларнинг локомотив аппаратларини шакллантириш ва ривожлантириш, ҳаракат қобилиятларини ривожлантириш, келажакда сахнада бир ёки бир неча халқ рақсининг ёрқин палитрасини ўтказиш учун ҳаракатларни амалга оширишнинг характери ва услубини ўзлаштириш. Фарзандлардаги рақсларда "мактаб" маҳоратини шакллантириш ва ривожлантириш - бу ўқитувчидан ва у билан машғулот қилаётган кишилардан, кундалик иш, сабр-тоқат ва чидамлилик талаб қиладиган узок жараёндир. Шунинг учун халқ рақсининг ҳар бир дарси ҳар доим мақсадли ва методологик жиҳатдан қурилган бўлиши керак. Болалар ва ўсмирлар билан хореографик ишда деярли ҳар бир дарс янги материалларни ўрганишга жалб

этилиши керак, чунки ушбу ёш тоифасидаги репертуар доимий равишда янгилашиб, кенгайтирилиб, янги рақслар билан тўлдирилиши керак. Ҳар бир дарса талабалар янги нарсаларни ўрганишлари керак, шунда уларнинг ижодий ва билим фаоллиги йўқолиб қолмайди, балки ҳар доим ривожланади. Юқори малакали маҳоратга эга бўлган этуде иши муҳим рол ўйнаши мумкин. Халқ рақс ансамбли иштирокчиларининг маҳоратини ошириш ва такомиллаштириш ҳам турли халқларнинг рақс маданиятларини ўрганишга қаратилган. Ишлаш услуби рақс маҳсулоти ҳақиқий миллий хусусиятга эга бўлган ижодкорликнинг ажралмас қисми ҳисобланади. Ушбу ёки бошқа одамлар учун хос бўлган характернинг ўзига хос хусусиятларини ифодалаш учун бу пластик восита. Рақсга тушиш тарзида раққослар халқни бу рақсни яратишга руҳлантирувчи ҳиссиётларни кўрсатишга интилишлари керак; Хурсандчилик, ноёб ижодий жараёндан қувонч. Ҳиссий ифодаланиш - муайян рақсни бажаришнинг аниқ йўлидир. Агар рақс сизни чиройли қилса, унда сиз рақсга тушасиз. Ўқитувчи-менежер болаларнинг ёшини, уларнинг махсус тайёргарлигини, ҳиссий ҳиссиёт даражасини, хореографик санъатга бўлган қизиқишини инобатга олган ҳолда, ўз фаолиятида энг мос усулларни қўллайди. Шундай қилиб, ҳар бир бошқарувчи ва ўқитувчи ўз иш услубига, ўз методологиясига ва талаблар тизимига эга. Ижодий жамоанинг ривожланиши, унинг ахлоқий асослари уларнинг характериға, қатъийлигиға ва мазмуниға боғлиқ. Амалиёт шуни кўрсатадики, ўқитувчининг талаблари юқори ва оқилона, унинг ишини ташкил этилиши, ансамбл аъзоларининг ахлоқий руҳи юксак. Аксинча, талаб даражалари пастроқ бўлса, жамоада ишлаш камроқ. Лекин, ҳар қандай ҳолатда, агар ўқитувчи талабларини тўғри шакллантирса ва муайян шартларға жавоб берса, у улар бўлиши кераклигини эсда тутиши керак: изчил, тушунарли, оқилона ва бажарилиши мумкин [5, 39]. Бадиий маҳоратни шакллантириш ва маҳоратини ошириш бўйича олиб борилган ишлар бўйича қуйидаги усуллар қўлланилади: • ҳаракатларни бажариш усуллари, миллий хусусиятлар ва миллий анъаналар ҳақида ҳикоя қилувчи методик тушунтиришлар; • Стажёрлар олдида "оёғидан" деб номланган усул

ва ойна услуби; • ўқитувчининг сўзлари билан машқ бажариш ва ҳаракатларни амалга ошириш; Ҳаракат ва аралашмаларнинг таркибий қисми қисмларига жойлаштириш усуллари қўллаш; • ўрганилган материални мустаҳкамлаш - ўрганилаётган рақс материаллари доимий равишда такрорланиши ва такрорланиши керак, акс ҳолда рақс маҳорати ва малакасини ошириш юқори сифатга эга бўлмайди.

1.3. Репертуар тузиш манбалари.

Рақснинг манбаини танлаш бўйича тавсиялар.

Ҳар қандай методик шарҳ билан жиҳозланмаган рақс халқи фақат шу даврда ўқитувчининг хореографик хусусиятлари билан таниш бўлган коллективларда жуда аниқ бажарилди.

Сўнгги йилларда чиқарилган рақс тўпламлари кўпинча "каттиқ" манзилни кўрсатмоқда. Масалан, "Болалар рақси" тўплами ("Совет Россия" нашриёти), Россиянинг халқлар рақслари ("Арт" нашриёти) каби бир қатор тўпламлари қизиқ.

Халқ рақси маданияти ва унинг хусусиятларига оид батафсил тарихий мақола берилган нашрларни танлаш керак. Бизга миллий луғатнинг бажарилишининг ўзига хос хусусиятларини ўрганишга ёрдам берадиган методик материал керак.

Хонани тайёрлашда мен ушбу халқларнинг рақс , фольклор ва сахна асарлари, шунингдек, ҳар бир республиканинг турли ҳудудлари рақслари ҳақида батафсил маълумот бераман.

Сўнгги йилларда, туфайли халқ ишлаб чиқариш учун онлайн материаллар фойдаланиш имконияти учун - бошидан, ҳисоб сўровлар ичига ҳаваскор гуруҳлар турли хил олиними мумкин бўлган сахна рақси, сиз, катта мажмуини топишингиз мумкин - муҳим таълим ва турли ижрочилиги таркибини ва ҳажмини эга бўлиши. бир маҳорат-бош балетмейстер, унинг профессионал маҳорат ва маданият бадиий гуруҳлар (айниқса болалар) муваффақияти учун

асосий шарт-шароитлар орасида шундай Ўша пайтда, материаллар бир давлат, ҳар доим сифатини кафолат бермайди.

Рақс видеоларидан фойдаланиш. Рақсни олинган барча материаллар одатда солиштирилади, таҳлил қилинади. Биз бу ишни изланиш хусусиятига эга деб айтишимиз мумкин. Келинг, фиксинг масаласи ҳақида бир оз кўпроқ маълумотга эгамиз, чунки деталларнинг хавфсизлиги ва бунга боғлиқдир. Аввало, яна бир бор "хореографик матн" концепциясига қўшилаемиз. Бугунги кунда балетологияда энг мураккаб ва тортишувларга сабаб бўлган масалалардан бири бу уларнинг аниқ таърифини олмади.

Ҳар қандай матн каби, хореографик рақс ҳам зудлик билан ифода қилиш воситаларини, яни рақс иборалари, жумлалар ва даврларни яратадиган ҳаракатларни ўз ичига олади. Бироқ, адабий матн каби, бу асосий ифода воситаларидан ташқари сўзлар, уларнинг талаффузида эга, жумланинг тузилиши, белгилар: ундов ёки савол, вергул ва м., п., рақс матн ҳам уларга рақс мазмунини ошкор муайян семантик маъно бермоқ имконини беради ҳаракатларнинг ишлаш хусусиятларини ўз ичига олади. Шунинг учун, баъзи ҳаракатга лозим нафақат, уларнинг комбинацияларни, бу белгилари сўз жойлашуви, яни, рақс қўлга киритди, шунингдек белги, бир бутун бор эди, улар тартибда амалга оширилиши керак бўлган усул - рақс. Биз амалга оширади ва қандай бажариш учун, деб бажаради ким, деб айтиш мумкин, бу саволларга ҳар бир аралаш нусха ҳисобланади.

Ким бажаради. Бу саволга рақснинг бевосита ижрочилари ҳақида маълумотни ёзишни, ўқувчиларга кўрсатадиган маълумотларни, шунингдек, фольклор ташувчилари ҳақидаги маълумотга кўра, бу рақсни анъанага кўра ижро этганлар киради. Ва бу эрда бир-бирига мос келмаслиги мумкин, чунки бу рақс бир вақтлар фақат қизларнинг мулкига айланган бўлиши мумкин ва бугунги кунда уларнинг ташувчилари кекса аёллардир.

Нима қилади? Бу энг муҳим қисми. Қайси бир киши томонидан алоҳида қўлланилади. Ёзувнинг мақсади уни ёзганларга декодлашни талаб қилса, натижаси, салоҳияти муҳимдир. Агар рўйхатга олишнинг мақсади бошқаларни

Ўқиш кераклигини ҳисобга оладиган бўлса, унда ўқувчиларнинг эҳтимоли ва тайёргарлигини кўриш керак. Мисол учун, Венгриядаги давлат рақс ансамблида анъанавий тарзда рақсга тушишдан олдин, рассомлар минтақанинг рақсларини ёзадиган матнлар билан танишишади (Р.Лабан тизимидаги рекорд). Бу хореографик ёзувни билишни англатади. Буни мактабда ўргатинг, шунинг учун декодлаш билан боғлиқ муаммо йўқ. Муайян рўйхатга олиш тизими билан таниш бўлган одамлар бўлмаса, имзо ёзуви мантиқий эмас. Шу боис, ушбу босқичда кўпгина мутахассислар охириги пайтларда моддий тақдимотнинг бир мунча мунтазам равишда адабий шаклини қўллайдилар, бу график чизмалар ёки фотосуратлар билан белгиланади. Ҳар қандай сақланадиган фолклор материаллари таҳлил қилиниши мумкин, яни турли манбалардан олинган маълумотларни солиштириш, энг характерли элементларни ажратиш ва ҳ.к. Шубҳасиз, бу филмнинг фотосурати, иконавий ёки адабий бўлсин, бу саволга асосан жавоб беради ва бу масала бўйича бизнинг диққатимиз бироз ўзбошимчалик. Лекин, ҳар доим ҳам ишлаш билан бир таниш бўлмаса, ранги аҳамиятини инобатга олсак, биз фолклорни ўрнатишда ҳаракатнинг муайян элементларини қандай бажариш кераклигига алоҳида эътибор қаратишимиз керак, деб ҳисоблаймиз. уларнинг талаффузи, у ўзини намоён қилади.

Бундан ташқари, бу ҳикояни ёзадиган сўз ва интонация тили ҳам унинг билимига эга бўлганлиги сабабли, рақс ҳақида ижрочиларнинг ҳикояларини ёзиш қизиқарли.

В.И. Урал танланган рус халқ рақслари тўпламига кириш учун. Устинованинг сўзларига кўра, "бирон бир рақсни саҳнада кўрмаган бўлсангиз ҳам, уни ёзиб олиш мумкин. Кўплаб раҳбарлар-хореографлар рақсларни ёзиб олишни яхши билишади ва уларни гуруҳларга муваффақиятли қўйишади.

Режиссор бу ҳаракатларни раққосларнинг тайёрлигига қараб бироз ўзгартириши мумкин; Режиссёрнинг тасаввурида маҳорат ва ижод билан бойитилган, рақсни ёзиш материаллари кўпинча уни янада қизиқарли қилади. Рақсни танлаш бошни жўрлигида жуда яхши билади. Биринчидан, рақснинг

кисқача мазмунини бир неча марта ўқиб чиқишингиз керак. Бу рақс белгиларининг хусусиятларини тушунишга ёрдам беради, бу асосий фикрни, бу рақснинг характерини аниқ тушунишга имкон беради.

Кейин муסיқа билан танишишимиз керак. Бирор аккордеончи ёки пианистнинг яхши ишлаши билан кетма-кет бир неча марта тинглаш яхшидир. Шундан сўнг сиз рақс гуруҳини тўплай оласиз, келажакда ижрочиларни рақснинг мазмунини ўқиб чиқинг, унинг хусусиятлари, композициялари ҳақида гапириб, муסיқий қўшиқ айтишингиз, ижрочиларнинг либослари ва дизайнларини муҳокама қилишингиз мумкин. "

Китобда таклиф қилинган каби рақсни ҳар доим ҳам қилиш мумкин эмас, шунинг учун санъаткорнинг келажакда ишлаб чиқаришини муҳокама қилишни таклиф қилиш ёки иштирокчилар орасидан санъаткор томонидан яратилган дизайнни таклиф қилиш мантиқийдир. Барча иштирокчилар бир филм ёки ўйин, ҳикоя ва тасвирларни томоша қилиш имконига эга бўлди, агар Хўш, мавзу танлаб рақс яқин. Шундан сўнг сиз ижрочиларни режалаштиришингиз ва шахсий рақс ҳаракатларини ўрганишга киришингиз мумкин. Рақснинг элементларини ўрганиш иши, албатта, муסיқа билан бирга бўлиши керак.

Бироқ, профессионал ансамбллардан олинган ҳар қандай ишдан узоқ, аматёр санъаткорларнинг кучи остида бўлиши мумкин. Рассомларнинг муайян таркиби учун муаллиф томонидан ҳисобланган рақс, уларнинг техник профессионал қобилиятлари, шунинг учун тўпланган ва ижро этилган рақс ажралмас бадий иш бўлиб, ҳар қандай ўзгариш бу санъат асарининг йўқолиши билан таҳдид солади.

Амалда биз кўпинча таниқли рақсга айланадиган ўзгаришларга дуч келамиз. Шундай қилиб, кўплаб ижрочилар учун мўлжалланган рақс ҳаваскор жамоада кичикроқ миқдорда ўзгаради, бу эса композицияни чизишни ўзгартиради. Баъзан эркаклар партиялари аёлларга айланади ёки аёллар томонидан бажарилади, мураккаб техник элементлар ўрнини

содалаштирадилар. Натижада шунга ўхшаш ўзгаришлар ва ўзгаришларга эга бўлган рақс фақат асл манбага ўхшашдир.

Бироқ, мана шу манбага мурожаат қилган лидер, профессионал сахна санъати ва унинг муаллифи олдида масъулият даражасини тушуниш керак. Фақатгина уларнинг имкониятларини тўғри баҳолашда коллективлар ижодий ўсишни, эстетик ва профессионал-хореографик таълимни таъминлашга имкон берадиган репертуарни танлаши мумкин, бу санъат билан мулоқот қилишдан ҳақиқий қониқиш ҳосил қилади.

Фолклор гуруҳлари репертуарининг шаклланишининг яна бир манбаи фолклор, фолклор ижодкорлиги.

Ҳар қандай ихчамгина яшовчи этник гуруҳ ҳудудида деярли рақс ансамбли ёки миллий рақс маданиятининг анъаналарини сақлаб қолган ва ривожлантириб, халқ манбаларига ғамхўрлик билан эҳтиёткорлик ва ҳурмат билан қарайдиган, замонавий тенденциялар ва таъсирлардан ҳимоя қилувчи этнографик ёки фолклор режасининг кўшиқ ва рақс жамоати мавжуд.

Шу билан бирга, фолклор рақсининг бойлиги ҳамиша ҳаваскор жамоалар томонидан муваффақиятли ва самарали фойдаланилмайди Маълум бўлишича, хореографлар фолклор намуналарига эмас, балки сахнада рақсга тушишади.

Кўпинча жамоалар раҳбарлари тўла ҳақиқий халқ санъати ўрганилмаган. янгилар жумладан кўп директорлари, халқ оғзаки ижоди асосида ўз оригинал спектакллари яратиш дарҳол бошлаш, унинг тарихи ва бугунги тасаввур ёмон. Бу миллий намунадаги бир ўрганиш билан бошланиши, жараён сценизаци халқ рақс бузилади. фолклор ҳақида режиссёрлар эътибор ва фақат ташқи сизнинг хонада рақс оятларини юбориш, лекин умумий кишилик хусусиятлари хос, ички эмас. Баъзан маҳаллий материаллар жиддий ўрганиш, турли ҳаракатлар, техник ва ҳар доим ва халқлар рақслари фокуслар бир ўзбошимчалик билан аралашмаси билан ўзгартирилади. Ҳар бир лидер фолклор рақсини сахналаштиришга ижодий ёндошишнинг назарий билимлари ва амалий кўникмаларига эга бўлиши керак.

Маҳаллий хореографик материалларни ўзлаштириш бутун жамоа учун ажойиб иш бўлиб қолиши керак. Ўзининг халқи маданияти ва тарихи билан танишиш, унинг эрини ёшлар учун қизиқиш фақат қизиқарли фаолият эмас, балки таълимий ҳамдир. Бу ватанпарварлик туйғуларини туғдиради, уфқни кенгайтиради. Бу бадиий қадриятларни идрок этиш ва яратиш қобилиятини шакллантирувчи, пайдо бўлаётган шахсларнинг ижодий характериға таъсир қилувчи фаол ва шерик яратувчи фаол жараёндр.

Назорат саволлари :

1. Ҳаваскор фолклор санъатининг ривожланиши бошланганда?
2. Ҳаваскор ва профессионал тайёргарлик ўртасидаги фарқ нима?
3. Халқ рақслари ҳаваскор жамоасининг репертуарини яратиш учун қайси манбалардан фойдаланиш мумкин?

Асосий адабиётлар

1. Гусев Г.П. Методика преподавания народного танца. М., 2003, 2004.
2. Зацепина К. и др. Народно-сценический танец. М.,1976.
- 3.Ткаченко Т. Народные танцы. М., 1975.
4. Ткаченко Т. Народный танец. М., 1971.

Интернет- сайтлари

1. www.garmonia.fili.narod.ru
2. www.plie.ru
3. www.Ledyah.Org.ru
4. www.dancerussia.ru
5. www.knowledge.allbest.ru
6. www.Studfiles.ru

2-мавзу. Экзерсис мақсади ва вазифалари. Халқ-сахна экзерсисини классик экзерсисдан фарқи. Дастгоҳ олдида бажариладиган машқларнинг терминологияси ва услубиёти. (2 соат).

Режа:

2.1. Экзерсис усули ҳақда тушунча Ўзбек рақсининг тарихий асослари.

2.2. Ўзбек рақс санъатининг асосчилари Уста Олим Комилов ва Тамара Хоним ижодлари.

Таянч сўзлар : рақс , композиция , пластика, усул , дойра , катта уйин , лязги.

2.1. Экзерсис усули ҳақда тушунча Ўзбек рақсининг тарихий асослари.

Экзерсис усули бу XX асрда юзага келган усул бўлиб бу усулнинг асосчиси Леонид Якобсондир. Хореографларнинг таъкидлашича, Экзерсис усули машқлар мажмуаси ўз унумдорлиги ва чиқишларини яратди. Ушбу усул тўғридан-тўғри ва ёпиқ лавозимларда. Поляк, рус рақс характерини мумтоз рақс тамойиллари амалга оширилади. тиззалари билан тўлиқ ўтириб туриш ўгириб бирлаштиради. Дастгоҳ олдида машқларни (экзерсис) ўргатиш услубиёти. Дастоҳ устида мураккаб ҳаракатлар (револьтад, “голубци”, “ўтиришлар”). Дастгоҳ олдида комбинациялар тузишда турли халқлар ўзига ҳос хусусиятларини инобатга олинади.

Расмий ҳолат

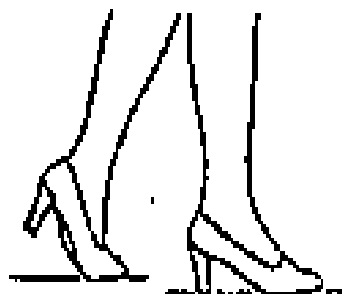
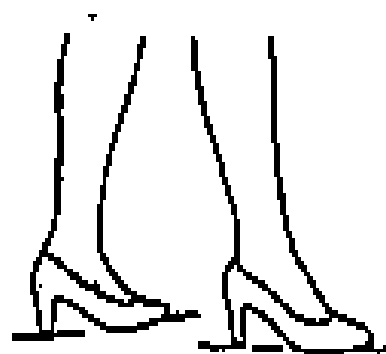
- Оёқлар тўғри, товонлар бир-бирига тегиб туради. Оёқ учлари ён-ёнга қараган.
- Расмий ҳолатдан товонлар кўтарилиб оёқ учлари баробарига қўйилади. Гавда оғирлиги икки оёққа тушади.
- 1-ҳолатдан ўнг оёқ товони кўтарилиб, чап оёқ ўртасига қўйилади. Гавда оғирлиги икки оёқда
- 2-ҳолатдан ўнг оёқ товони ўнга бурилади. Гавда оғирлиги чап оёқда

3- ҳолатдан оёқ сирпаниб оёқ учида олдига қўйилади. Гавда оғирлиги ўнг оёқда.

4-ҳолатдан оёқ учлари полга қўйилади чап оёқ ўзгармайди. Гавда оғирлиги 2 оёқда бўлади.

5-ҳолатдан ўнг оёқ учига ўтади. Тизза букилган ҳолда. Чап оёқ ўзгармайди, гавда оғирлиги чап оёққа ўтади.

- 6-ҳолатдан ярим ўтириш билан чап оёққа ўтилади. Гавда оғирлиги чап оёқда.

Рақс – санъат тури бўлиб, мусикага монанд ритмик тана ҳаракатларида намоён бўлади. Рақс турли маданиятларда мавжуд ва ҳиссиётлар, ижтимоий алоқаларни билдириш шакли сифатида ижро этилади. Рақс(а)нинг гармоник тана ҳаракати ва ҳолатлари, пластик ифодавийлиги ва юз имо-ишоралари, ритм, темп, композитсия орқали образ яратиш рақснинг асосий воситасидир. Инсоннинг меҳнат жараёни ва борлиқдан олган эмотсионал таассуротлари билан боғлиқ ҳолда юзага келган. Дастлаб қўшиқ ва сўз билан боғлиқ бўлиб, кейинчалик мустақил санъат турига айланган. Рақс асрлар давомида такомиллашиб, барқарор шаклларга эга бўла борган. Ижрочининг либоси рақс образларига аниқлик беради.

Халқ-сахна эгзертисиси элементларининг маълум бир қисми классик рақе ва классик рақе эгзертисиси элементлари асосида вужудга келган. Аммо халқсахна радсининг айнан фольклор узакларига бориб такалиши, халқ-сахна эгзертисисида асл халқ рақслари техникасини узлаштиришга мажбур қилади.

Халк-сахна эгзерсисини укитиш классик раке эгзерсисини кабидир. Бирок халк раксининг пластик жараён мухитининг узига хослигини унутмаслик мухимдир. Халк-сахна эгзерсисини таркиб (топширишда) этишда шундай иш тутиш керакки, унда раке жараёнини урганиб боришда аста секин сахнавий вазифаларга буйсундирилсин. Халк-сахна ракси элементларини ижро этиш раккосавийлик йуналишини ривожлантиришниг давоми эканлигини тушунмок мухим. Техникавий ва хиссий-киёфавийлиги билан тулик булганлиги туфайли улар пластик ва раккосавий харакатлар яратишдаги бир боскичдир. Бундан гашкари унча катта булмаган улчамда (размер) аммо характери ва темпоритми жихатидан халк ракслари укувчиларда харакат хилма-хиллигини танлаб олиш имкони беради. Бу машкдар ижрочининг пластикасини ривожлантириш учун мухим булган, яна хам юкори координация ва тезкорлик реакциясини мустахкамлайди. Халк-сахна эгзерсиси элементларини \$фганишга кетадиган ваш классик элементларни урганишга кетадиган вакгдан анча кам. Жараённинг кечиши (технология) рухий-жисмоний табиатига кура бу элементлар нисбатан табиий ва ижрочининг классик раксда шаклланган пласти аппаратига таянади. Эгзерсис хореографик тарбиянинг асосий вазифасига буйсундирилган булиб, у мусикий тални яратиш замирида, раке пластикаси оркали мусикий 10 асарнинг мохиятини очиб бериш кобиятини шакллантиради. Мусика ва харакатнинг уйгунлашуви булажак рахснинг узагини ташкил этган бадий асосни вужудга келтиради. Эгзерсис элементлари раде лексикасининг алифбосини ташкил этади. Эгзерсис машкларининг тугри бажарилиши асосий шарт хисобланади. Раккос организми доимий фаолият такрорий машкдар давомидагина комиллик даражасига етиши мумкин. Фадатгина тугри, услубий, саводли ва техникаси кучли ижрогина раддосавийлид ва техник махорат эгаси булишга олиб келади. Доимий такрорий машклар ва акдий фаолият шароитидагина удувчилар малакалий махоратни эгаллай оладилар. Шундай дилиб, эгзерсис билан шугулланиш ижрочига зарур булган рухий жисмоний сифатларнинг ривожланиши ва такомиллашувига олиб келади. Удув жараёнида,

эгзерсисининг халд-радсларига асосланган элементларини узлаштириш мухим булимдир. Хдлд-сахна эгзерсиси классик эгзерсиси машдларида етарли ривожланмаган мушаклар, бугимлар, пайларни ривожлантиради, мустахкамлайди. Бу тизза бугим, товон бугим ва мушакларга тегишли булиб уларни харакатга келтиради. Хдлд-сахна эгзерсисида кескинлик тамойили амал дилади, яъни турли огирьяклардаги машд ва элементларнинг алмашинув детма-кетлиги раддосавийликни оширади, халд радсларида жилва ва услубни ёрдин ифодалаш имконини беради. Узлуксиз кетма-кетлик хамда саводли бажариладиган элементлар ва машдлар муайян раддослид махоратини шадлантиради, таянч харакат мушакларининг уйгунлигини шакллантиради координацияни такомиллаштиради. Эгзерсис жисмоний уйгунликни устиришда асосий машд домплекси булиб хисобланади, шунингдек жисмоний камчиликларни бартараф этишда ижобий таъсирга эга булиб мушаклар ривожланишини керакли томонга йуналтиради. Жисмоний имкониятлар ва ёш хусусиятларини инобатга олган 11 холда раде эгзерсиси элементларини мукаммалигига малакапи хореографии услубга таянган холда эришилади. Раис эгзерсиси ижрочига махорат ва малаканинг хусусиятларини узига хослиги сифати ва шаклини таркиб топишига имкон беради, мусикий хореография воситаси оркали харакатлар мукамаллигининг махорати ва билимининг оширади. Дастлабки укув йили давомида халк-сахна раксининг энг оддий таркибий кисмлари (элемент) ва оддий хатги-харакатларни урганилади, ускуна ёнида ва зал уртасида: урганилаётган харакатларнинг хусусияти (харакат)лари, манера ва услубларнинг бошлангич тушунчалари узланггирилади; мураккаб булмаган раке этюдлари ургатилади; улар аввал урганилган 16-32 тактдаги харакатларнинг 2-3-тасидан тузилган булади. Раке харакатларини урганиш: полякча (халк ва академик) ракслари; венгерча, италиян, испанча (академик) раксларидан иборат. 12 о ёк; л а р Х.ОЛАТЛАРИ 1. бешта очик оёк; полати: I, II, III, IV, V (классик раксиинг беш хдлатига ухшаш): Б) бешта тугри: Ыл шал шл 2. Бешта тугри оёк холати I тугри — оёкдар ёнма-ён куйилган ва кафтларининг ички томони билан бир-бирига тегиб

туради; II тугри - оёклар кафт масофасида ёнма-ён куйилган; 13 III тугри - оёклар ёнма-ён куйилган ва кафтларнинг ёнлари бир-бирига тегиб туради; бир оёкнинг товони бошқа оёкнинг кафти уртасида; IV тугри - оёклар тугри чизиеда куйилган: бир оёк шкинчисига нисбатан бир кафт масофасида куйилган; V тугри - оёклар тугри чизикда куйилган: бир оёкнинг кафти ийсинчи оёк кафтига тегиб туради. 3. Бешта эркин оёк ҳолати: барча эркин ҳолатларда кафтлар тегишли очик ва тугри вазиятлар орасидаги йуналишларда жойлашган. шш щмм %Щл 14 4. Иккита ёпик оёк ҳолати: I ёпик - оёклар кафтлари ичкарига бурилган ва бир-бирига тегиб туради; II ёпик - кафтлар ичкарига бурилган ва оёклар учлари орасидаги масофада куйилган. Оёкларни тугри вазиятда ҳолатдан ҳолатга утказиш: А) battement tendu: В) battement tendu jete В) оёк кафтларини буриш билан. 15 қ;у л Х,ОЛАТЛАРИ Цуллар вазиятлари ва ҳолатлари: А) етгита ҳолат: 1 ва 3-ҳолатлар классик рақсдаги кулларнинг 1 ва 3-ҳолатларига мос келади; 2-ҳолат классик рақсдаги кулларнинг 2-ҳолатига мос келади, аммо кафтлар олдинга-юқорига бироз бурилган; 4-ҳолат - кафтлар белда, бош бармоқ орқада, бошқалари йигилган ҳолатда олдинда; 16 5-ҳолат - коллар кукракда чалмаштирилган, улар танага тегмайди: муигт килиб йигилган панжалар тирсақдан юқорироқда елка устига куйилади, кафт пастга бурилган; 6-ҳолат - йитилган панжалар гежгага тегиб туради, тирсақлар ёнларга чузилган, кафтлар бироз олдинга бурилган; 7-Ҳолат - коллар куллар орқа томонга бел даражасида бир-бирининг устига куйилган. Кушимча ҳолат Икки асосий ҳолат. Б) тайёргарлик ҳолати - коллар эркин пастга туширилган: 1 -ҳолат - куллар тирсақдан эркин, тайёргарлик ҳолати ва 2-ҳолат орасидаги баландликда ёнларга очилган, кафтлар бироз олдинга-юқорига бурилган; 2-ҳолат - тирсақдан эркин куллар 2 ва 3-ҳолатлар орасидаги юқориликда ён томонларга очилган.

2.2. Ўзбек рақс санъатининг асосчилари Уста Олим Комилов ва Тамара Хоним ижодлари.

Мустақиллик даврида рақс санъати янада тез суръатлар билан ривожланмоқда. 1997-йил 8-январда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг "Ўзбекистонда миллий рақс ва хореография санъатини ривожлантириш тўғрисида"ги фармони ва мазкур фармонни бажариш юзасидан Вазирлар Маҳкамасининг ўша йили 25-февралда 101-қарори чиқди. Шу асосда М. Турғунбоева номидаги "Ўзбекрақс" ижодий бирлашмаси ташкил топди, бирлашма қошида махсус жамғарма тузилди. Хореография билим юрти негизида эса Тошкент давлат миллий рақс ва хореография олий мактаби барпо этилди. "Ўзбекрақс", "Ўзбекнаво" ижодий бирлашмалари таркибидаги ансамбллар, халқ рақс меросини ўрганиш ва тиклаш асосида янги рақслар яратиш, анъанавий рақсларни асраб-авайлаш ва муносиб даражада намойиш этиш, ёш раққос ва раққосаларни тарбиялаб етиштириш бўйича олиб бораётган ҳаракатлари ижобий натижалар бермоқда. Миллий рақс ижрочилиги бўйича М. Турғунбоева номидаги мукофот таъсис этилган. Бир қатор давлат ва халқ рақс ансамбллари рақс усталари жаҳоннинг турли мамлакатларида бўлиб, ўзбек рақс санъатини намойиш этмоқдалар.

Уста олим Комилов

(1875-1953)

Созанда доира, ноғора, чанг, миллий куй, усул ва рақслар билимдони, педагог, ўзбек шнавий рақс санъатининг асосчиларидан. Меҳнат Қаҳрамони (1932), Ўзбекистон халқ артисти (1937). Марғилонда Масаид отадан доира чалишни ўрганган. Дастлаб Марғилон яллачилари, созандаларга жўрнавозлик қилиб, тўй, сайил, кейинчалик чойхоналарда хизмат қилган. Ўзбек давлат консертетнографик труппаси 1929 йилдан Ўзбек давлат мусиқали театри, 1939 йилдан Ўзбек давлат опера ва балет театри да доирачи; рақс студиясида дарс берган

У.О.Комилов ўзбек рақс санъати ривожига катта ҳисса қўшган. У тўплаган ва ўзи яратган ўзбек рақси усуллари раққосалар учун асосий қўлланма бўлиб қолди. У.О.Комилов Тамарахоним ва М. Турғунбоева каби раққосалар устозидир. Тамарахоним билан ижодий ҳамкорликда кад. ўзбек рақсларини сахналаштирган, уларнинг айримларини раққосалар ансамбли ижросига мослаштирган "Занг", "Гул ўйин", "Садр", "Даромади гул ўйин" ва , янги "Пилла", М. Турғунбоева билан "Пахта", ўзи "Тантана" рақсларини яратган. "Фарҳод ва Ширин" Хуршид песаси; В. Успенский, Г. Мушел мусикаси "Гулсара" К. Яшин, М. Муҳамедов; Р. Глиер спектакллари рақслар сахналаштирган, "Пахта" Н. Рославетс, 1933, "Шоҳида" Ф. Тал, 1939 балетларини сахналаштиришда қатнашган.

У.О.Комилов ижросидаги халқ дойра усулларининг купи И л. Акбаров "Дойра усуллари", 1952- В. Успенский, Е. Романовскаялар томонидан ёзиб олинган. У.О.Комиловнинг ижро услуби зарблар жилвадорлиги ҳамда тембр воситаларининг хилмахиллиги билан ажралиб туради. Т. Иноғомов, К. Азимов, А. Тўйчиев ва бошқа доирачиларга устозлик қилган.

Москвада ўтказилган миллий театрлар олимпиадасида 1930-1937 йили қатнашган ўзбек санъати декадаси декадада ижро этилган "Сайил ва колхоз тўйи" инссенировкасининг яратувчиларидандир. У.О. Комилов доиранинг бой ифода имкониятларини чет мамлакатларда ҳам намойиш қилган. Тамарахоним ва бошқа билан биринчи халқаро рақс фестивалида ғолибликка эришган Лондон,1935 ва унинг кафтларидан олинган гипс нусха Англияда Алберт Хомс сақланади. Фарғонадаги 1мусиқа мактаби, Тошкент ва Марғилондаги кўчалардан бирига У.О.Комилов номи берилган.1953-йили Тошкент шаҳрида вафот этган.

Тамарахоним

(1906-1991)

Асл исми ва фамилияси Тамара Артёмовна Петросян [1906.29 ҳозирги Янги Марғилон шаҳарчаси— кўшиқчи ва раққоса, балетмейстер, ўзбек профессионал рақси асосчиларидан. Ўзбекистон халқ артисти (1932). Москва театр техникумида ўқиган (1923—24). Ёшлигидан санъатга қизиққан: дастлаб Марғилон, Фарғона аёллари орасида рақсга тушиб, кўшиқ айтган. Юсуфжон кизик Шакаржонов, Уста Олим Комиловлардан ўзбек рақс ҳаракатларини, Ҳамза, К. Станиславский, Немирович Данченко ва бошқалардан кўшиқчилик, актёрлик маҳоратини кунт билан ўрганди. Саҳна фаолиятини 1919 й. Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий труппасида бошлаган. Кейинчалик Юсуфжон кизик труппасида ишлаган. 1921 — 22 йиллар Тошкент рус опера ва балет театрида, 1924 йилдан Муҳиддин Қориёқубов раҳбарлигидаги концерт труппаси 1926 йилдан Ўзбек давлат консертетнографик ансамбли, 1929 йилдан Ўзбек давлат мусиқали театрида фаолият кўрсатган. 1925 й. Парижда бўлиб ўтган Жаҳон безак санъати кўрғазмасида М. Қориёқубов билан биргаликда иштирок этиб, ўзбек санъатини илк бор Европада намойиш этган. Тамарахоним ўзбек лапар ва ялла намуналарини саҳнавий ижро шароитига мослаштириб, янгича ифодавий воситалар мимика, рақс, диалог ва бошқалар билан бойитиб, улар негизида бир неча кичик мусикий инссенировкаларни яратди, миллий оммабоп эстрада санъат ривожига асос солди. Тамархоним ижросидаги кўшиқ ва лапарлар "Лолахон", "Қорасоч", "Билагузук", "Ойижон", "Фабриканинг йўлидан", "Гулёр", "Етимлар йиғиси", "Туйғуной", "Ерк болалари" ва бошқалар "Синахирож", "Дилхирож", "Қаринаво", "Усмония" сингари рақслари халққа манзур бўлган.

1925—29 йиллар Андижон, Қўқон, Самарканд театрларида саҳналантирилган мусиқали драмаларда Ҳалима Ф. Зафарий, "Ҳалима"

Ширин Хуршид, "Фарход ва Ширин" Гулчехра У. Ҳожибеков, "Аршин мол олон" сингари ролларни ижро этди. 1929—34 йиллар Самарканддаги Ўзбек давлат мусикали театри, 1931 театр Тошкентга кўчирилганда, 1934—35 йиллар Хоразм театрида ишлади. 1934 йили М. Яновскийнинг "Ференжи" балетида Индра ролини ўйнади. Ўзи ташкил қилишда қатнашган республика балет мактаби 1935—47 йиллар Тамарахоним номи билан юритилган. 1935 й. Лондонда бўлиб ўтган биринчи халқаро халқ ракси ва мусика санъати фестивалида Уста Олим Комилов, Тўхтасин Жалилов, Абдуқодир Исмоиловлар билан қатнашиб олтин медал олишга сазовор бўлган. 1937 й. Москвада бўлиб ўтган биринчи ўзбек санъати декадасида ҳам иштирок этган. 1936—41 йиллар Ўзбек давлат филармонияси, айти вақтда, Ўзбек давлат мусикали театри 1939 йилдан Ўзбек давлат опера ва балет театрида раққоса ва балетмейстер. 1941—69 йилларда Ўзбек давлат филармониясининг мусика ансамблида бадиий раҳбар, балетмейстер ва актриса, Тамарахоним 2жаҳон уруши йилларида концерт бригадалари билан армия қисмларида хизмат қилди. Тамарахоним қайси халқ кўшиқ ва рақсини ижро этмоқчи бўлса, ўша халқнинг тарихи, этнографияси, маҳаллий урфодатлари, санъати ва маданиятини батафсил ўрганиб, сўнг ижро этган. Унинг ижросида "Ерта билан" кўқонча, "Яллама ёрим" марғилонча, "Омонёр" андижонча, "Фарғонача рақс", "Бухороча рақс", "Мавриги", "Лазги" хоразмча, "Бибижон" туркманча, "Янги ой" мўғулча, "Никоҳ тўйи" грузинча, "Ешикни қоқма" озарбайжонча, "Гулизор" туркча "Чандо" индонезча, "Хумор кўзлар", "Бинти шалобия" арабча, "Бандай тоғи" японча, "Чўпон рақси", "Торази" корейсча, "Ширин забон" афғонча, "Нилуфар" ҳиндча, "Паризодой" қирғизча, "Жўра жоним" тожикча, "Гармончи" татарча, "Ой да Галя и Султан" украинча каби 500 дан ортиқ кўшиқ ва рақслар 86 тилда янграган. У устози Ус т а Олим Комилов билан кўплаб ўзбек халқ рақсларини саҳналаштириб, ўзига хос аёллар ва эркаклар рақси ҳаракатларини мужассам этган услубини яратди, янги замонавий рақслар, театрлашган рақс сюжетларини, янги хореографик композитсияларни "Гул ўйин", "Садр", "Занг", "Пилла", "Кема ўйини" каби

ижод қилди. У ўзбек халқ рақс ҳаракатлари билан Европа мумтоз балет рақслари ҳаракатларини уйғунлаштирувчи дастурлар "Баҳор", "Наво", "Қизил ва оқ атиргуллар уруши" ва бошқалар яратди, булар миллий ўзбек балетини юзага келишида, миллий хореографияни ривожлантиришда муҳим омил бўлди. У биринчи ўзбек балетларидан "Гуландом" Е. Брусиловский, 1938 либреттосини Уйғун ва М. Яновскийлар Рақсбилан биргаликда яратди, уни сахналаштириб, бош ролни ўзи ижро этди. М. Турғунбоева, Г. Раҳимова, Р. Каримова, Г. Маваева, Ҳ. Комилова, И. Окилов, Л. Петросова кабилар Тамарахонимнинг шогирдларидир. Тамарахоним. Франция, Норвегия, Германия, Италия, Туркия, эрон, Ҳиндистон каби давлатларда гастролда бўлган. Тошкент ш. кўчаларидан бири ўзи яшаган кўчага Тамарахоним номи берилган. Тошкентда Тамарахоним уй музейи фаолият кўрсатмоқда. Вафотидан сўнг "Буюк хизматлари учун" ордени билан 2001-йил мукофотланган.

3-назарий машғулот. Халқ-сахна рақслари дарсларини ўтиш ва педагогик ишларни олиб бориш. Рақс ҳаракатларининг таҳлил этиш ва улар асосида комбинациялар яратиш.

Режа:

3.1. Халқ сахна рақси, М.Турғунбаева, Розия Каримова ижодлари ва ўзбек рақс санъатига қўшган ҳиссалари.

3.2. Розия Каримова – раққоса, балетмейстер, педагог, ва санъатшунос олима сифатида шаклланиши.

Сахнавий рақс халқ ижодига таянади, унинг мероси ва ўзига хос фазилатларини сақлайди ва ривожлантиради. У дастлаб Юнонистон, Ҳиндистон ва бошқа мамлакатларда пайдо бўлган. Халқ рақслари асосида таркиб топган профессионал рақслар юксак даражада ривожланиб, турли рақс тизимлари (хусусан, Европа ва шарқ мумтоз рақслари) қарор топган.

Европа профессионал рақс санъатининг ривожланишига Юнонистон ва Рим рақс санъати салмоқли ҳисса қўшди. Ўрта асрларда Европада жонглёр,

шпилман ва скоморохлар ижодидагина профессионал рақсинг илк кўринишлари намоён бўлди. 15—16-асрларда морески, баллафигурато номли сюжетли рақслар расм бўлиб, рақс ҳақида рисола ва дарсликлар яратилди. 17—а.да балет рақс спектакллари юзага келди ва рақс санъати янги техника билан бойиди. 20-аср бошида эса "модерн" (ритмопластик) рақси пайдо бўлди. 40—60-йилларда Европа ва АҚШ да концерт ижрочилигига мўлжалланган кичик хореографик асарлар, эстрада рақс ривож топди.

Мукаррам Турғунбоева

(1913-1978)

Раққоса, балетмейстер, ўзбек оммавий сахна рақсининг асосчиси. Ўзбекистон халқ артисти (1937), Халқ артисти (1959). Фарғонада туғилган. 1931 йилдан Тошкентда 1929-1933 йиллар ўзбек давлат мусикали театри қошидаги рақс студиясида ўқиган. 1929 йилдан Самарқанд давлат мусикали театрининг ёрдамчи труппасига келган. 1931 йилдан Ўзбек давлат мусикали театри ҳозирги Навоий номидаги опера ва балет театрда солист, балетмейстер. Биринчи ўзбек балетларини яратишда қатнашган Н. Рославессининг “Пахта”, 1936; Ф. Талнинг “Шоҳида”, 1939; С. Василенконинг “Оқбилак”, 1946 ва бошқалар ва уларда етакчи ролларни ижро этган. Ўзбек рақс фольклори тўпловчиларидан. Рақсларни сахналаштиришда халқ анъанавий рақсларини замонга мослаган. “Баҳор” рақс ансамбли ташкилотчиси ва бадиий раҳбари 1957 йилдан. 1947 йилдан Театр миллий рақс ва хореография билим юртида педагоглик қилган. Турғунбоева “Танавор”, “Занг”, “Катта ўйин”, “Баёт”, “Ғайратли қиз” ва бошқа умумий рақсларни, “Дилхирож” якка рақсини ижро этган. “Баҳор” ансамблига, “Ўзбек рақс” миллий рақс бирлашмасига, Тошкент кўчаларидан бирига Турғунбоева номи берилган. Давлат мукофоти 1946,1951,1973, Ҳамза номидаги Ўзбекистон Давлат

мукофоти 1967 лауреяти. “Буюк хизматлари учун” ордени билан 2001-йили мукофотланган .

Санъат сўзи арабча бўлиб, “Яратмоқ” маъносини билдиради. Бу ўринда “санъатинг коргоҳи” дейилганда бутун олам назарда тутилиб, Аллоҳнинг яратикларининг олий даражадаги гўзаллик эканлиги айтилмоқда ва бу оламдаги ҳар бир лавҳа, яъни ҳар бир яратик Илоҳий ҳисоб-китобга асосланганлиги учун ўз жойини ўзгартирмайдиган юлдуз каби собит, ҳикматли эканлиги баён этилмоқда.

3.2. Розия Каримова – раққоса, балетмейстер, педагог, ва санъатшунос олима сифатида шаклланиши.

Розия Каримова ҳаёти ва ижоди. (1916 -2010)

Розия Каримова ўзбек балет актрисаси, раққоса, балетмейстер ва хореограф.

Ўзбек балет актрисаси, раққоса, балетмейстер ва хореограф Розия Каримова 1916 йилда Қозонда туғилган. Самарқанддаги Ўзбек Давлат мусиқали драма театри студиясида таълим олиб, 1930 йилдан шу театрда ўз фаолиятини бошлади ва лирик рақслар билан бир қаторда драматик ролларни ҳам ижро этди.

Анорхон (К. Яшин, «Ўртоқлар», 1932), Асал (К. Яшин «Гулсара» 1935), Осиё (У. Ҳожибеков, «Аршин мол олон», 1936) каби образлар актриса ижодининг илк маҳсулидир. Шундан сўнг, 1934—1949 йилларда Тошкентдаги мусиқали театрда, 1949—1953 йилларда Алишер Навоий номидаги Опера ва

балет театрида Гуландом (Е.Брусилковский, «Гуландом»), Окбилак (С. Василенко, «Окбилак»), Фраскита (Ж.Бизе, «Кармен»), Кумуш (М. Ашрафий, С. Василенко, «Бўрон») каби партияларни ижро этиб, «Ўртоқлар», «Бўрон», «Гулсара», «Улуғбек», «Фарход ва Ширин», «Лайли ва Мажнун» каби опера асарларидаги рақсларни сахналаштирди ва ўзи улардаги ёлғиз (яккахон) ўйинларни ўйнади.

Шунингдек, Комил Яшиннинг «Ўртоқлар» операсидаги рақсларни Олма ота театрида сахналаштирди. Муқимий номидаги Ўзбек Давлат мусикали драма ва комедия театрида балетмейстер, 1935—1960 йилларда шу театрда яккахон раққоса бўлиб, «Нурхон», «Фарход ва Ширин», «Равшан ва Зулхумор», «Тоҳир ва Зухра», «Офтобхон», «Оқ нилуфар», «Зафар» ва бошқа бир қатор спектакллардаги рақсларни сахналаштирди ва улардаги яккахон рақсларни моҳирона ижро этди.

Розия Каримова «Андижон самоси» (ялла), «Катта ўйин», «Гул ўйин», «Сафти уфори» ва бошқа миллий рақсларни ҳам ниҳоятда назик дид ва нафислик билан ўйнаган катта истеъдод соҳибидир. У Гавҳар Раҳимова раҳбарлигидаги хотин-қизлар ансамбли сафида 1942 йилда Эронда, 1943 йилда Шимоли-ғарбий фронтларда бўлиб, маданий хизмат қилди.

У нафақат истеъдодли раққоса, балки моҳир педагог ва рақс санъатининг назарий, амалий масалалари билан жиддий шуғулланган йирик тадқиқотчи олима ҳамдир. 1932 йилдан Ўзбекистон Давлат хореография билим юртида педагог, 1964 йилдан Ҳамза номидаги Санъатшунослик институтида илмий ходим сифатида ўзбек рақс санъатининг муҳим масалалари устида илмий тадқиқот ишлари олиб бориб «Фарғона рақслари», «Бухоро рақслари», «Равия Отажонова рақслари», «Баҳор» ансамбли рақслари», «Доира зарбларига машғулот», «Ўзбекистон рақслари» каби ўндан ортиқ китоблар ва ўқув қўлланмалар, мақолалар яратди. Розия Каримова кўплаб раққосаларни тарбиялашдек шарафли ишга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшган.

Бернора Қориева Ўғилой Мухамедова, Раъно Низомова, Иброҳим Йусупов, Дилафруз Жабборова, Шоқир Аҳмедов, Дилбар Абдуллаева, Карима Узоқова, Сивилия Тангуриева, Инна Киркова, Мухаббат Абдуллаева, Қодир Мўминов каби раққоса ва раққослар унинг шогирдларидир.

Унинг бу хизматлари эътиборга олинаиб, мустақиллигимиз шарофати билан унга фахрий санъатшунослик доктори (номзоди) илмий даражаси берилган.

Розия Каримова «Ўзбекистон халқ артисти» (1950) унвони, Ўзбекистон Давлат мукофоти (1983), Мукаррама Турғунбоева номидаги мукофот (1994) соҳибидир. Шунингдек, 1998 йилда у «Эл-юрт ҳурмати» ордени билан тақдирланган.

Ижро этган образлари:

- Анорхон (К. Яшин, «Ўртоқлар», 1932);
- Асал (К. Яшин «Гулсара» 1935);
- Осийо (У. Ҳожибеков, «Аршин мол олон», 1936);
- «Нурхон»;
- «Фарҳод ва Ширин»;
- «Равшан ва Зулхумор»;
- «Тоҳир ва Зухра»;
- «Офтобхон»;
- «Оқ нилуфар»;
- «Зафар»;
- «Андижон самоси» (ялла);
- «Катта ўйин»;
- «Гул ўйин»;
- «Сафти уфори».

Яратган ўқув қўлланмалари:

- «Фарғона рақслари»;

- «Бухоро рақслари»;
- «Хоразм рақслари»;
- «Равия Отажонова рақслари»;
- «Баҳор» ансамбли рақслари»;
- «Доира зарбларига машғулот»;
- «Ўзбекистон рақслари»;
- «Ўзбек аёллар якка рақслари».

Унвонлари:

- «Ўзбекистон халқ артисти» (1950);
- Ўзбекистон Давлат мукофоти (1983);
- Мукаррама Турғунбоева номидаги мукофот (1994);
- «Эл-йурт ҳурмати» ордени (1998).

Назорат саволлари :

1. Ўзбек рақс санъатининг тарихий асослари ҳақида изох беринг
2. Ўзбек рақси санъатининг асосчилари ва уларнинг ўзбек рақс санъатидаги ўрни ҳақида изох беринг.

Асосий адабиётлар:

1. Авдеева Л.А. Из истории узбекской хореографии. Т., 1961
2. Танцевальное искусство Узбекистана. Т., 1973
3. Авдеева Л.А. Из истории узбекской национальной хореографии. Т., 1999
4. Каримова Р. Танцы ансамбля «Баҳор», Т., 1979
5. Каримова Р. Ферганский танец Т., 1973

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ УЧУН МАТЕРИАЛЛАР

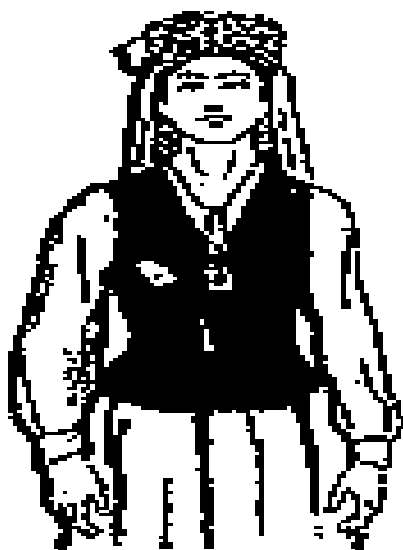
1-амалий машғулот:

Халқ-сахна рақслари дарсларини ўтиш ва педагогик ишларни олиб бориш. Рақс ҳаракатларининг таҳлил этиш ва улар асосида комбинациялар яратиш.(2 соат)

Халқ сахна рақслари дарсларини ўтиш рақс мактабида ижро этиладиган рақс ҳаракатларни ўқитиш услуби, айланишлар, гавда эгилишлари, муқом ҳаракатлар. Уйғунлашган ҳаракатларни ижро этиш услуби. Фарғона рақс мактабига хос (қизлар ва йигитлар) этюди сахналантириш. Асосий қўл ва оёқ ҳаракатларини назарияси ва услуби. Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар билан боғлиқ асосида амалий ишларни бажарадилар.

Қўллар ёнда, гавда тик ҳолда

Қўллар расмий ҳолатдан бармоқлар пастга қараган ҳолатда елка рўпарасида тепага қарайди. Кафтлар ёнга қараган

1-ҳолатдан қўллар тепага бошни тепасига бармоқ учлари пастга қараган ҳолда кўтарилади. Гавда биринчи ҳолатда, бош 1 ёки 4 ҳолатда.

2 - ҳолатдан
орқасига кўйилади
кўл 1-ҳолатга
ёки 4 ҳолатда

ўнг кўл бош
бир вақтда чап
тушади. Бош 1

3-ҳолатдан чап қўл ўнг кўкрак олдига келади. Ўнг қўл ўзгармайди. Бош 1-ҳолатда

4-ҳолатдан ўнг қўл 1-ҳолатга кафтлар очик ҳолатда тушади чап қўл ҳолати ўзгармайди очик кафт. Бош 1 ёки 4 ҳолатда

5-ҳолатдан қўллар олдига елка кенглида келади, бармоқлар тепага қараган бош 1 ҳолатда.

6-ҳолатдан бармоқлар ўзига қараган ҳолда белга қўйилади бош бармоқ белни орқасига қўйилади. Бош 1-ҳолатда.

2-амалий машғулот:

Зал ўртасида халқ рақсларнинг ҳаракатларини ижро этиш амалиёти. Уларни ижодий ва педагогик таҳлил қилиш. (4 соат)

Зал ўртасида халқ рақсларнинг ҳаракатларини ўқитиш услуби, айланишлар, гавда эгилишлари, муқом ҳаракатлар. Уйғунлашган ҳаракатларни ижро этиш услуби. Фарғона рақс мактабига хос (қизлар ва йигитлар) этюди сахналаштириш. Асосий кўл ва оёқ ҳаракатларини назарияси ва услуби. Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар билан боғлиқ асосида амалий ишларни бажарадилар.

Расмий ҳолатда товонлар биргаликда, оёқ учлари ёйиқ, гавда оғирлиги 2 оёқда.

Расмий ҳолатдан товонларни кўтариб ёнга озгина очилади. Гавда оғирлиги 2 оёқда.

1-ҳолатдан товон ўнг оёқ ўртасига қўйилади. Гавда оғирлиги 2 оёқда.

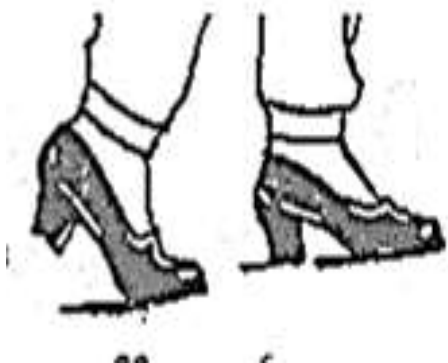

2-ҳолатдан чап оёқ учига ўтади товонни бурилади. Гавда оғирлиги ўнг оёқда.

3- ҳолатдан оёқ сирпаниб оёқ учига олдига қўйилади. Гавда оғирлиги ўнг оёқда.

4-хололатдан оёқ учлари полга қўйилади ўнг оёқ ўзгармайди. Гавда оғирлиги 2 оёқда

5-хололатдан ўнг оёқ учига ўтади. Тизза букилган ҳолда. Чап оёқ ўзгармайди, гавда оғирлиги чап оёққа ўтади.

6-хололатдан ўнг оёқ тупикқа тушиб тиззалар тўғриланиб, чап оёқ товони кўтарилади, гавда оғирлиги ўнг оёққа ўтади.

3-амалий машғулот:

Харакатлар асосида комбинацияларни мураккаблаштириш услуби. (4 соат)

Харакатлар асосида комбинацияларни мураккаблаштириш услуби. Машқларнинг асосий турлари: ярим ўтириш ва тўлиқ ўтириш, пол устида оёқ билан сирғаниш; кичик ташланишлар; пол устида оёқ учида ва каблукда айланасига сирғаниш; каблукдаги машқ; ёйилган тиззалар билан ярим ўтириш; “дроб”ли таққиллаш; бўш қўйилган товон билан машқлар;

“арқонча” га тайёргарлик; “илонча”; оёқни 90^0 га ёйиш; катта ташланишлар. Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар билан боғлиқ асосида амалий ишларни бажарадилар.

- Йигитлар, қизлар. Қўллар пастга тушган бармоқ учлари пастга қарайди, мактаби.

- Расмий ҳолатдан бармоқ учлари пастга қараган холда елка баробарида қутарилади. Тирсак букилган.
- Йигитларда, тирсак букилмайди кафтлар ёнга қараган, бармоқ учлари юқорига қараган.
- Қўллар юқорига елка кенглида қўтарилади. Бармоқ учлари олдига қаратилган кафт пастга қарайди.
- Йигитларда кафт юқорига қарайди бармоқлар тўғри
- 2-ҳолатдан қўллар чапга бурилади бош орқага ташалади, бармоқ учлари ташланган.
- Йигитларда чап қўл юқорироққа қўтарилган.
- Ўнг қўл кафтлари олдига қарайди чап қўл ўнг кўкрак олдига келади.
- Йигитларда ўнг қўл кафти юқорида, чап қўл кафти ёнга қараган.
- 4-ҳолатдан ўнг қўл 1-ҳолатдан ҳолатдан юқорироққа келади, бош қўлни кузатади.
- Бармоқ учлари пастга қарайди.
- Йигитларда кафт ёнга қараган.

- 5-ҳол. Олдига ўтади қўлдасталар елка кенглида елка баробар.
- Йигитларда бармоқ учлари юқорига қараган.
- 6-ҳолатдан ўзгартирмай қўллар белга кафтни терс билан қўйилади, бармоқ учлари сал орқага қараган.
- Йигитларда ҳам шундай.

4-амалий машғулот:

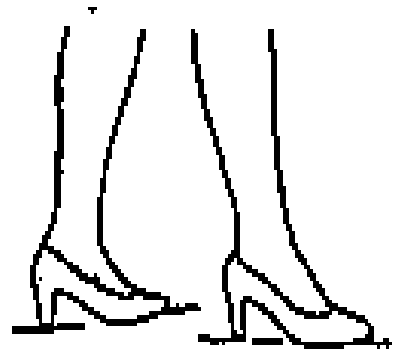
Халқ-сахна рақс ҳаракатларининг стилистика ва пластикаси услубиёти. (4 соат)

Халқ-сахна рақсида қўл ва оёқ ҳолатлари. Машқларнинг асосий турлари: ярим ўтириш ва тўлиқ ўтириш, пол устида оёқ билан сирғаниш; кичик ташланишлар; пол устида оёқ учида ва каблукда айланасига сирғаниш; каблукдаги машқ; ёйилган тиззалар билан ярим ўтириш; “дроб”ли таққиллаш; бўш қўйилган товон билан машқлар; “арқонча” га тайёргарлик; “илонча”; оёқни 90° га ёйиш; катта ташланишлар.

Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар билан боғлиқ асосида амалий ишларни бажарадилар.

Расмий ҳолат

- Оёқлар тўғри, товонлар бир-бирига тегиб туради. Оёқ учлари ён-ёнга қараган.

- Расмий ҳолатдан товонлар кўтарилиб оёқ учлари баробарига қўйилади. Гавда оғирлиги икки оёққа тушади.

- 1-ҳолатдан ўнг оёқ товони кўтарилиб, чап оёқ ўртасига қўйилади. Гавда оғирлиги икки оёқда

- 2-ҳолатдан ўнг оёқ товони ўнга бурилади. Гавда оғирлиги чап оёқда

- 3- ҳолатдан оёқ сирганиб оёқ учида олдига қўйилади.

Гавда оғирлиги ўнг оёқда.

- 4-ҳолатдан оёқ учлари полга қўйилади чап оёқ ўзгармайди. Гавда оғирлиги 2 оёқда бўлади.

5-ҳолатдан ўнг оёқ учига ўтади. Тизза букилган ҳолда. Чап оёқ ўзгармайди, гавда оғирлиги чап оёққа ўтади.

- 6-ҳолатдан ярим ўтириш билан чап оёққа ўтилади. Гавда оғирлиги чап оёқда.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

“Кейс-стади” методи

1-вариант

1. Ўқув –услугий материалларни узлаштириш	2. Саҳна асарларини етуклик даражасига олиб чиқадиган омиллар
3. Рақснинг ёзма таҳлили.	4. Педагог Эмил Жон-Долкроздан ритм ҳақидаги фикрлари.

Кейс

2-вариант

1. Интилувчанлик ва юксак ишонч – сахна харакати ва жанги этикасининг асосий тамойиллари сифатида?	2. Маҳорат – сахнада ўзини бошқаришдаги ахлоқий услуб?
3. Касбга ҳурмат туйғусининг бошқарувдаги аҳамияти?	4. Саҳна харакати фаолиятида ўзликни намоён қилишнинг ахлоқ билан мувофиқлиги?

Кейс

3-вариант

1. Комбинация ва этюдлар лар тузиш ва уларнинг тахлили учун маълумот қидириш.	2. Комбинация ва этюдлар учун харакатлар қидириш .
3. Дастгоҳ олдида ва рақслар комбинациялари яратиш.	4. Актёрлик маҳоратида пластиканинг вазифалари

Кейс

4-вариант

1. Комбинация ларин ёзма равишда мустахкамлаш.	2. Комбинация ва этюдлар лар тузиш ва уларнинг тахлили
3. Нотиқликнинг раҳбар маънавий қиёфасига ижобий таъсири?	4. Комбинация ва этюдларни ёзма ҳамда видео равишда мустахкамлаш

VI. ГЛОССАРИЙ

№	русский	узбекский	английский	значение
1.	Фигура	Фигура	Figure	Набор движений в определенном музыкальном отрезке
2.	Рисунок танца	Рақс чизмаси	Dance Pattern	Положение и перемещение исполнителей в танце
3.	Бросок	Отмоқ	Throw	Резкий поднимание ноги в заданном направлении
4.	Этюд	Этюд	Etude	Учебная танцевальная форма, равная одному-двум периодам музыкального сопровождения
5.	Раскладка	Таксимлаш	Lay-on (music)	Разложение движения по тактам
6.	Музыкальный размер	МУсиқали ўлчов	Musical Size	Количество долей между сильными долями, которое он способен содержать.
7.	Такт	Такт	Beat	Единица музыкального метра, начинающаяся с наиболее сильной доли и заканчивающаяся перед следующей равной ей по силе.
8.	Народность	Халқ рақслари	Folk	Танцевальная специфика национального танца
9.	Комбинировать	Уйгунлаштирмак	Combine	Составлять комбинации из движений и элементов танца
10.	Техника движения	Харакат техникаси	Technique of movement	Способность к точному четкому исполнению сложных движений
11.	Сократить	Қисқартириш	Short-cut	Максимально поднять носок ноги
12.	Вытянуть	Чўзмоқ	Pull	Выпрямить ногу в колене и стопе
13.	Гибкость	Эгилувчанлик	Flexibility	Способность к сильным наклонам корпуса
14.	Вращения	Айлана	Rotation	Повороты
15.	Ходы	Юришлар	Steps	Элементы танца с продвижением
16.	Движение	Харакат	Movement	Танцевальный элемент
17.	Сольный танец	Якка рақс	Solo dance	Танец одного исполнителя
18.	Работающая нога	Ишчи оёқ	Working leg	Нога, освобожденная от веса тела, выполняющая движения.

19.	Опорная нога	Таянч оёқ	Standing leg	Нога, служащая опорой телу
20.	Стопа	Оёқ кафти	Foot step	Нижняя часть ноги
21.	Бедро	Сон	Hip	Верхняя часть ноги
22.	Полупальцы	Оёқ учида	Toes	Положение ноги на подушечке стопы
23.	Пауза	Тўхтам	Pause	Временная остановка в исполнении движения или музыки
24.	Темп	Темп	Temp	Скорость исполнения движений в танце
25.	Музыка	Мусиқа	Music	Вид искусства, связанный с хореографией эмоционально-образным содержанием
26.	Поклон	Салом	Greeting	Проявление почтительности к педагогу, зрителю с приседанием
27.	Скользить	Сирлашиш	Slide	Движение стопы без отрыва от пола
28.	Фиксировать	килмок	Fixatefix	Сохранять заданную позу, положение
29.	Взмах		Wave, Stroke	Резкий бросок руки вверх
30.	Вскок	Ирғиш	Light Jump	резкий подъем на полупальцы
31.	Равновесие	Мувозанат	Balance	Сохранение устойчивого положения
32.	Держать	Ушлаш	Hold	Фиксировать заданную позу, положение
33.	Кисть	Билак	Wrist	Нижняя часть руки
34.	Корпус	Гавда	Corpse	Туловище
35.	Шаг	Қадам	Step	Растяжка
36.	Осанка	Гавда холати	Poise	Прямое, подтянутое положение корпуса
37.	Ход	Юриш	Motion, Step	Поступательное движение ног
38.	Позиция	Холат	Position	Принятое в танцевальной системе положение рук или ног
39.	Анфас	Тугри		Положение корпуса лицом к зрителю (enfase)
40.	Перегибы	Эгилишлар	Bend	Наклоны корпуса вперед, назад, в сторону.
41.	Ритм	Ритм	Rhythm	Соразмерность, закономерность чередования музыкальных звуков.

42.	Композиция	Композиция	Composition	Совокупность элементов, составляющих целостное хореографическое произведение
43.	Хореография	Хореография	Choreography	Искусство танца
44.	Ключ	Калит	Key	Движение- заключение музыкальной части
45.	Фольклорный танец		National folklore dance	Вид народного танцевального творчества, созданный народом, распространенный в быту.
46.	Классический	Мумтоз	Classic	Один из основных видов хореографического искусства,
47.	Сценический танец	Сахнавий	Scenicdance	Один из основных видов хореографического искусства, предназначенный для зрителей и предполагающий создание хореографического образа на сцене.
48.	Характер	Феъл	Character	Выражение национальных особенностей через пластику движений
49.	Стиль	Услуб	Style	Специфика танцевальных движений определенной школы
50.	Манера	Усул	Manner	Специфика исполнения танца
51.	Лексика	Харакатлар тўплами	Lexis	Набор танцевальных движений
52.	Синхронность	Бир хил	Synchronically	Одновременность слаженность исполнения движения
53.	Выразительность	Ифодали	Expression	Передача внутреннего состояния в пластической форме
54.	Кульминация	Авж	Culmination	Наивысшая точка действия.
55.	Либретто	Либретто	Libretto	Краткое описание содержания балетного спектакля
56.	Поза	Холат	Pose	Заданное положение корпуса, головы, рук и ног
57.	Завязка	боглаш	Tie	Начало действия. Знакомство с героями
58.	Развязка	Ечим	Resolution	Окончание действия
59.	Координированность	Мужассам	Coordination	Способность к координации

60.	Координация	Координация	Coordinated	Одновременное движение рук, ног, корпуса, головы
61.	Подвижность	Харакатчанлик	Mobility	Хорошая сгибаемость-разгибаемость суставов
62.	Развёртывать	Очмоқ	Unscrew	Открывание ноги с отведением колена ноги в сторону
63.	Сохранять	Сақлаш	Save	Фиксировать определенное положение корпуса, ног, рук, головы в течение определенного времени
64.	Непрерывный	Тўхтатмасдан	Stopless	Слитное движение без остановок и фиксаций
65.	Разножка	Оекхаракати	Leg jump clipping	Раскрывание ног в стороны в прыжке
66.	Скошенная стопа	Оёк усти	Turn inside foot	Стопа максимально повернута внутрь.
67.	Работающая нога	Ишчиоёк	Acting leg	Нога, свободная от веса тела, совершающая движения
68.	Препарасьон	Асосий харакатлар олдидаан тайёргарлик	Preparation	Подготовительное движение рукой или ногой перед выполнением основного элемента
69.	Крест	Харакатлар йуналиши буйича орлдинга, ёнга, оркага ва ёнга	Cross element	Выполнение элемента в направлении: вперед, в сторону, назад, в сторону или в обратном направлении.
70.	Подскок	сакраш	Jump up	Небольшой, резкий прыжок на всей стопе, на низких или высоких полупальцах.
71.	Соскок	Товонда еки оёк учида сакраш	Sliding out	Резкое опускание со всей стопы, с ребра каблука, с полупальцев на всю стопу.
72.	Перекрещенное положение	Чалмаш холат	Cross pose	Одна нога заходит за другую глубже позиции
73.	Синкопа	Ритмларни бир бирига тугри келмаслиги	Syncope	Несовпадение ритмических и метрических долей.
74.	«Молоточки»	Бир оёкда сакраш	Foot hammer	Подскоки на опорной ноге с ударами полупальцами работающей ноги в пол .

75.	Ракурс	Гавда холати	Angle	точка зрения из центра зрительного зала на исполнителя
76.	«Хлопушки»	Эркакларларни оёгига ёнига уриб ритм ва карсак чалиши	“Claping”	Элементы мужской пляски с хлопками и ударами
77.	“Гармошка”	Оёк учларини ва товонни бир бири бн навбат билан бирлашиши	“Bellows“	Продвижение в сторону путем перевода стоп из закрытого положения в открытое
78.	«Припадание»	Ёнга оёк учидан бутун ташлаб оёк оркасида тупика куйилиши	Limp step	Ход с прихрамыванием (падением)
79.	Выворотность		Unscrew pose	Открытое положение стоп и коленей.
80.	Приставной шаг	Ишчи оёкнинг олдига ёнга кадам ташлаши	Approaching step	шаг с приставкой.
81.	Переменный шаг	уфори	Posing step	Три последовательных шага с небольшим акцентом на первом шаге.
82.	"Галоп»	Ёнга сакрашли харакат	“galop”	боковой приставной шаг с подскоком.
83.	Народно-сценический танец	Ракс тури	Nationalscenic dance	Вид сценического танца, предполагающий худож. синтез элементов нар. хореографии на основе классического танца.
84.	Характерный танец	Ракс тури	Characterdance	Вид сценического народного танца, обработанного в соответствии с канонами классического танца.
85.	Притоп	Оёкни полга уриш	Drub	Три (или два) удара стопами по полу
86.	Моталочка	Раксдаги холат	“Motalochka”	Движение русского, белорусского танца

87.	Веровочка	Окни 45 ° кутарилиши	“Verevochka”	Поочередные переводы ног спереди назад в открытом положении с одновременным проездом или подскоком.
88.	Выхилиясник	Оёкни навбат бн кутариш	Vikhilyasnik	Движение украинского танца, аналогичное русской “ковырялочке”.
89.	Ковырялочка	Украин ракс элементи	Koviryalochka	Подскоки с опусканием ноги на носок и затем на пятку.
90.	«Голубец»	Таянч оёкда сакраш	“golubets”	Подбивка стопой опорной ноги стопы работающей ноги

VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.
4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажак фаровон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июнь “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрель “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 28 августдаги “Ўзбекистон Республикасида маданият ва санъат соҳасини инновацион ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-3920-сон Қарори.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 19 декабрдаги “Маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш тўғрисидаги ПҚ-4068-сон Қарори.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 4 февральдаги “Миллий рақс санъатини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-4584-сон Қарори.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь

“2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли [Фармони](#).

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли [Фармони](#).

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрь “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сонли [Фармони](#).

19. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 25 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

20. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Ишмухамедов Р.Ж., Юлдашев М. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар.– Т.: “Нихол” нашриёти, 2013, 2016.–279б.

2. Креативная педагогика. Методология, теория, практика. / под. ред. Попова В.В., Круглова Ю.Г.-3-е изд.–М.: “БИНОМ. Лаборатория знаний”, 2012.–319 с.

3. Каримова В.А., Зайнутдинова М.Б. Информационные системы.- Т.: Aloqachi, 2017.- 256 стр.

4. Информационные технологии в педагогическом образовании / Киселев Г.М., Бочкова Р.В. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Дашков и К, 2018. - 304 с.

5. Natalie Denmeade. Gamification with Moodle. Packt Publishing - ebooks Account 2015. - 134 pp.

6. Paul Kim. Massive Open Online Courses: The MOOC Revolution. Routledge; 1 edition 2014. - 176 pp.

7. William Rice. Moodle E-Learning Course Development - Third Edition.

Packt Publishing - ebooks Account; 3 edition 2015. - 350 pp.

8. English for academics. Cambridge University Press and British Council Russia, 2014. Book 1,2.

9. Karimova V.A., Zaynutdinova M.B., Nazirova E.Sh., Sadikova Sh.Sh. Tizimli tahlil asoslari.– T.: “O’zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti”, 2014. –192 b.

10. Yusupbekov N.R., Aliev R.A., Aliev R.R., Yusupbekov A.N. Boshqarishning intellectual tizimlari va qaror qabul qilish. –Toshkent: “O’zbekiston milliy ensiklopediyasi” DIN, 2015. -572b.

11. Алекоидзе Г. Школа балетмейстера. Учебная литература. – М.; 2018

12. Березкин В. Искусство сценографии мирового театра. Россия “ЛКИ” 2011г

13. Досметова Р., Абрайкулова Н. Рақс. Ўқув қўлланма. –Т.; Баркамол файс медиа. 2018 -76 б.

14. Вашкевич Н.Н. История хореографии всех веков и народов. Учебная литература. – М., “Музыка”. 2009.

15. Досметова Р. Абрайкулова Н. Рақс. Дарслик -Т.: Баркамол файс медиа, 2017. -160 бет.

16. Искандарова Р.Р.Классический танец. Учебное пособие.- Ташкент, Изд.“ Навруз”, 2017, 220 с.

17. Martina Freytag. “Chorleitung - effizient und lebensnah”. Gustav Boss Verlag. Кассел, Германия, 2011.

18. Carla Stalling Walter. Arts Management: an entrepreneurial approach. USA. Routledge. 2015. 459 p.

19. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века –М., “Музыка”. 2015.

20. Усмонов Ш.Й. “Саҳна ҳаракати ва жанги” ўқув қўлланма. –Т.; 2014 й.

21. Исмоилов А.Ф., Усмонов Ш.Й., Исмоилов Д.А “Саҳна ҳаракати ва жанги” дарслик. –Т.; “ЎзДСМИ нашриёти”. 2015. 116 б.

22. J. Chenard., The Michael Chekhov Technique: In The Classroom and On Stage – Virginia Commonwealth University. 2010 y.

23. Фазлиева З. К. Ўзбек рақсини ўрганиш услубиёти “Фаргона мактаби” Электрон ўқув қўлланма. 2018 й.

24. Раҳимов.А Саҳна сирлари мунаққид нигоҳида Тошкент “Турон замин зиё”. 2016 й

I. Электрон таълим ресурслари

25. www.ziyonet.uz

26. www.edu.uz

27. www.infocom.uz

28. www.learnenglishkids.britishcouncil.org/en/

29. www.learnenglishteens.britishcouncil.org/
30. www.learnenglish.britishcouncil.org/en/
31. www.gov.uz
32. www.dsmi.uz
33. www.dsmimarkaz.uz
34. www.unesco.org/culture/ich
35. www.ichcap.org
36. www.nmm.uz
37. www.natlib.uz